

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Praha, 2013

Irina Chvátalová

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

**Jednota bratrská a Jan Blahoslav.
Humanistické vzdělání ve službách svornosti**

**Unity of the Brethren and Jan Blahoslav.
Humanistic education serving the concord**

Vedoucí práce
ThDr. Kamila Veverková, Th.D.

Autor práce
Irina Chvátalová

Poděkování

Mé vřelé poděkování za vstřížné rady, laskavé vedení a odbornou spolupráci patří
ThDr. Kamile Veverkové, Th.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci s názvem „Jednota bratrská a Jan Blahoslav. Humanistické vzdělání ve službách svornosti“ zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 24.06.2013

Irina Chvátalová

Anotace

Tato práce je zaměřena na Jednotu bratrskou a Jana Blahoslava, který v sobě doslova ztělesnil syntézu křesťanské reformace a humanismu. Dokumentuje dějinný kontext a popisuje postupný proces prosazení humanistických principů a vzdělávání v Jednotě bratrské od počátku vzniku Jednoty pod dobu působení Jana Blahoslava. Práce vystihuje jednotlivé spory a polemiky o vyšší vzdělání kněží Jednoty. Dotýká se spojení reformačního proudu a humanismu. Mapuje osobnost a životní dílo Jana Blahoslava s důrazem na humanistické principy jeho práce. A dále také přibližuje Blahoslavův konkrétní a duchovní přínos Jednotě bratrské a českému národu.

Klíčová slova v češtině

Jednota Bratrská, Jan Blahoslav, Bratří, vzdělávání, bratrské školy, humanismus, svornost, zbožnost, český jazyk, český národ

Annotation

This thesis focuses on the Unity of the Brethren and Jan Blahoslav who was an embodiment of the synthesis of Christian reformation and humanism. It documents the historical context and describes the gradual process of implementing the principles of humanism and education in the Unity of the Brethren since the origins of the Unity all the way to the activity of Jan Blahoslav. It touches on the connection between the courses of reformation and humanism. It charts the personality and life's work of Jan Blahoslav with emphasis on humanistic principles of his work. It also outlines the real and spiritual contribution of Jan Blahoslav to the Unity of the Brethren and the Czech nation.

Keywords

Unity of the Brethren, Jan Blahoslav, Brethren, education, brethren schools, humanism, concord, piousness, Czech language, Czech nation

Obsah

Úvod.....	8
1 Dějinný náhled do doby 15. a 16. století.....	10
2 Vzestup vzdělání v Jednotě bratrské.....	13
2.1 Od počátku k Lukášovi.....	13
2.1.1 Petr Chelčický - <i>boj duchovní</i>	13
2.1.2 Bratr Řehoř – <i>jednota lidí „učených a neučených“</i>	14
2.2 Od Lukáše k Augustovi.....	15
2.2.1 Vítězství <i>velké stránky</i> – cesta vzdělavců.....	15
2.2.2 Lukáš Pražský – <i>bohoslovecké vzdělání ve službách Jednoty</i>	16
2.3 Od Augusty k Blahoslavovi.....	20
2.3.1 Vavřinec Krasnický, traktát <i>O učených</i> – na cestě k humanismu.....	20
2.3.2 Jan Augusta – vstup Jednoty na univerzity.....	22
2.3.3 Jan Augusta a nová generace - <i>nesnáz „o nový a starý pořádek“</i>	24
3 Humanismus a Jednota bratrská.....	33
3.1 Humanista a <i>studia humanitas</i>	33
3.2 Jednota bratrská a humanismus.....	35
4 Jan Blahoslav – vzdělání ve službách svornosti.....	37
4.1 Jan Blahoslav – bratrský mládenec.....	37
4.2 Jan Blahoslav – pomocník, jáhen a biskup Jednoty bratrské.....	43
4.3 Jan Blahoslav - písař Jednoty, Otec a vozataj lidu Páně v Jednotě.....	46
4.3.1 Bratrská škola.....	47
4.3.2 Bratrská škola vyšší.....	48
4.3.3 Ivančická tiskárna.....	49
4.3.4 Blahoslavovy literární spisy.....	50
4.3.5 Díla hudební - <i>Kancionál Šamotulský, Kancionál Ivančický, Musika</i>	50

4.3.6	Díla věnovaná jazyku českému - <i>Grammatika česká</i> , překlad <i>Nového zákona</i> ..52
4.3.7	Spisy pedagogické – <i>Pilné rozjímání</i> a <i>Vady kazatelův</i>54
4.3.8	Obrana vzdělání - <i>Filipika proti misomusům</i>56
Závěr	59
Použitá literatura	61
Summary	66

Úvod

Rok 2013 je rokem 490. výročí od narození Jana Blahoslava, významného humanistického vzdělance, vzešlého z lůna Jednoty bratrské. Blahoslavova osobnost a působení stali se v Jednotě 16. století přelomem mezi obdobím myšlenky „sprostnosti“ a obdobím vítězství učené vzdělanosti. Slavný přerovský rodák, biskup, překladatel, filolog, muzikolog, pedagog a nadneseně řečeno hlavním povoláním humanista svým životním dílem zanechal odkaz na výchovu a vzdělávání člověka jako na přirozený a bezpodmínečně nutný zdroj pro rozvoj nejen samotného jedince, ale celé společnosti.

Bakalářská práce je svojí tematikou přednostně zaměřena na proces postupného prosazení a přínosu vyššího a humanistického vzdělání v Jednotě bratrské, který v Jednotě 16. století téměř zkoncentroval v osobnosti a působení Jana Blahoslava. Cílem práce je proto zachytit a reflektovat vývoj tohoto procesu, čemuž odpovídá i její struktura. Vymezeným obdobím k reflexi problematiky je stanovena doba od počátku Jednoty bratrské do úmrtí Jana Blahoslava.

První kapitola je krátkým nástinem historických souvislostí 15. a 16. století ve vztahu k Jednotě bratrské. Pokrývá otázku celkového církevně-politického dění, neboť problematikou bakalářské práce nejsou náboženské a mocensky zájmové spory, ale oblast vyššího a humanistického vzdělávání, která se v této době ve vztahu k Jednotě zevně a uvnitř Jednoty rovněž řešila. Další kapitola je přehledem probíhajícího procesu ukotvení a vzestupu vzdělávání v Jednotě, včetně zakolísání, které tento vzestup doprovázelo. Kapitola třetí je náčrtem humanismu v světle jemu vlastních disciplin, a vztahu, který Jednota bratrská postupně k humanismu zaujímal. Čtvrtá kapitola přibližuje život Jana Blahoslava, jemuž je práce věnována, s důrazem na osobnosti a vlivy, které se výrazně podílely na formování a rozvoji Blahoslavovy humanistické osobnosti. Ukazuje konkrétní a duchovní přínos Jana Blahoslava na základě jeho působení v bratrských Ivančicích. Je uzavřena Blahoslavovou *Filipikou proti misomusům*, spisem, který se stal mistrovskou obranou vzdělání a kulturního rozvoje Jednoty bratrské.

K pojednávanému tématu existuje řada publikací. Stručně zmíním jen některé z nich. Díla k dějinnému vývoji Jednoty bratrské pocházejí z pera předních českých historiků. Jedná se o *Dějiny Jednoty Bratrské* Josefa Teodora Müllera, spis *Česká reformace* od Ferdinanda Hrejsy, práci *Boleslavští bratři* Amedeo Molnára a rovněž *Dějiny Jednoty Bratrské* Rudolfa

Říčana. Konkrétním osobnostem Jednoty bratrské včetně životopisů se věnuje publikace *VÝZNAMNÉ POSTAVY STARÉ JEDNOTY BRATRSKÉ A JEJÍCH DÍLO* kolegia autorů pod vedením teologa Miloslava Kaňáka.

Jednotě bratrské a Janu Blahoslavovi včetně jejich přínosu v dějinách kultury, výchovy, literatury a hudby zasvětili své stati čeští historikové a profesori českých univerzit ve sborníku *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957* k pětistému výročí založení Jednoty, sborníku *Blahoslavovu 1523-1923* k čtyřstému výročí jeho narozenin a sborníku *JAN BLAHOSLAV – předchůdce J.A.Komenského 1571-1971* k čtyřstému výročí úmrtí Jana Blahoslava. Jsou to studie Rudolfa Urbánka, Václava Novotného, Ferdinanda Hrejsy, Františka Chudoby, Jaroslava Bidla, Pavla Flossa, Amedeo Molnára, Otakara Odložilka, Jana Blahoslava Čapka a dalších.

Životopis *Jana Blahoslava* přibližují ve stejnojmenné publikaci Karel August Chval, František Beňovský a Josef Janáček. Práce *Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy* je dílem historika středověkých českých dějin Rudolfa Urbánka. Spis *Blahoslav předchůdcem Komenského*, zaměřený na Jana Blahoslava jako budovatele a organizátora bratrského školství, napsal literární historik a publicista v oboru dějin českého evangelického školství a regionální vlastivědy Emanuel Havelka. Výběr z děl samotného Jana Blahoslava uspořádal ve své práci *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená* filolog a literární historik Pavel Váša. Bibliografické údaje výše uvedených publikací uvádím v seznamu použitých zdrojů.

1 Dějinný náhled do doby 15. a 16. století

Počátek dějin Jednoty bratrské nalezneme v době, kdy vítězstvím husitských válek posílená česká a moravská šlechta začala dobývat nové pozice v českých mocenských poměrech 15. století. Následky husitského protestu proti autoritě církevní a panovnické v sobě skrývaly nedozírný dosah jak na poli náboženském, tak politickém, sociálním a kulturním. Dříve bohatá katolická církev podlehla kořistění svých církevních statků pod rukama horlivé šlechty a měst. Kněžstvo bylo zbaveno duchovní autority a pevné hmotné základny. Naděje v opravnou náboženskou a církevně-politickou reformu se téměř ztratila ze zřetele. Vytoužené přijímání podobojí stalo se kamenem úrazu upřímného smíření husitů s církví obecnou.

Světlou stránkou husitské revolty bylo splynutí národního sebevědomí s náboženskou myšlenkou, představenou a obhájenou před celým světem. To učinilo z českého národa nového průkopníka v křesťanství. Teologické traktáty, jež byly používány jako nástroj boje za kalich, rovněž odstartovaly proces rozvoje a rozmachu české řeči, která se nejen vytříbila k dokonalosti ve vyjadřování pojmů a obrazů, ale postupně zatlačila latinu a prosadila se jako jazyk diplomatických jednání.

Po dlouhodobě citelném nedostatku pevného řádu a mocenské autority se vlády v království „dvojího lidu“ pevně a energicky chopil Jiří z Poděbrad (1458–1471), zvolený zemským sněmem za českého krále. Nastolil v zemi pořádek a do evropských dějin vstoupil se svým dalekosáhlým plánem mírového projektu. Byl znám svoji umírněností a objektivností v náboženských sporech, stejně jako nejvýznamnější arcibiskup strany podobojí Mistr Jan Rokycana.

Za doby následující vlády dynastie Jagellonců, Vladislava (1471–1516) a Ludvíka (1516–1526), došlo v českých zemích k dotvoření stavovské společnosti, upevnění mocného vlivu šlechty a k uklidnění předchozích vnitřních náboženských záští.

Během převratného 16. století na český trůn usedl panovnický rod Habsburků v zastoupení Ferdinanda I. (1526–1564), Maxmiliána II. (1564–1576) a Rudolfa II. (1576–1611).¹ Ačkoliv je tato doba je všeobecně známa jako „zlatá doba“ českých měst a rozkvětu humanistické vzdělanosti, volba rakouského knížete Ferdinanda I. na pozici českého krále v roce 1526 znamenala ve vývoji českých dějin důležitý mezník. Od krále, zvoleného

¹ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 1.* ZVON, Praha 1991. s. 245-267.

českými stavy s ohledem na římsko-německou říši, se očekávalo zajištění vhodného poměru českého státu k císaři a klidných vztahů s nejmocnějším sousedem. Zvolený král zároveň představoval potřebnou jednotu českého království, které bylo v době 16. století stavovským decentralizovaným státem Čech, Moravy, Slezska a Lužic. Avšak habsburská dynastie měla daleko větší ambice v podobě centralismu a absolutismu rodové monarchie, v níž české království, stejně jako ostatní državy, ztrácelo národní zájmy, samostatnost a postavení. Nespokojenost české stavovské obce s vládou Habsburků spočívala jak v rozdílném chápání otázky politické, tak v chápání otázky náboženské. Husitským odbojem se český národ dostal do těžkého sporu s římskou církví, ve kterém vybojoval basilejská kompaktáta. Na základě této náboženské směrnice platilo v českém království katolické náboženství a přijímání podobojí. Ferdinand I. jako katolík dával kompaktátům odlišný výklad a používal je spíše jako donucovací prostředek ke splnutí české konfese s katolickou církví. Terčem královských útoků byla ponejvíce Jednota bratrská, ke které se hlásila česká šlechta. Provádění centralizované evropské politiky a posílení českého katolictví po tridentském koncilu uvedením jezuitů (1556) a znovu obsazením pražského arcibiskupství (1561) jen potvrdilo sebevědomé mocenské zájmy Habsburků.²

Proces evropské reformace jako odpověď na dlouhotrvající náboženskou krizi propukl počátkem 16. století v Německu a posléze ve Švýcarsku, a pronikl do českých zemí v podobě luteranismu, kalvinismu a v dalších formách.

Jednota bratrská, která se během 16. století postupně proměnila z uzavřeného sektářsky vypadajícího společenství v silnou národní konfesi, udržovala krok s dobovým děním, navazovala styky s evropskými reformátory a hledala společné porozumění v otázkách víry. Šlo především o stanovisko k Písmu, pojetí otázky spasení a znovuzrození, a dále pojmů církve a večere Páně.³ Zároveň sváděla vnitřní boj mezi zachováním vlastního rázu a stále jistou nedotčeností vnějšími vlivy a novou otevřenou orientací Jednoty s potřebou uznání ve světě.

Pod vlivem reformačních zvrátů a humanistického proudu, který vládl na evropském území, i přes vnitřní opoziční třenice s poukazem na nutnost zachování kázně, struktury,

² Blíže STLOUKAL, Karel. *Česká otázka v době předbělohorské*. DOBA BĚLOHORSKÁ A ALBRECHT Z VALDŠTEJNA. Sborník osmi statí, uspořádal Jaroslav Prokeš. Praha, 1934. s. 7-21.

³ Teologická stanoviska Jednoty přibližují ZÁSADY JEDNOTY ČESKÝCH BRATRŮ. Sborník prací Ferdinanda Hrejsy, Františka Bednáře, Josefa Lukla Hromádky. Praha: Synodní rada českobratrské církve evangelické, 1939.

přísných řádů a mravů, bylo v Jednotě postupně obhájeno a zavedeno zvýšení úrovně vzdělání bratrské mládeže. Zásadní roli v tomto procesu sehrál biskup Jan Blahoslav, který prosazením důležitosti humanistického a vyššího vzdělání rozšířil v Jednotě úlohu bratrského vzdělání od vzdělávání jednotlivců až k tvůrčímu kulturnímu přínosu Jednoty. Tím jí sjednal stále trvajícím světový respekt.

2 Vzestup vzdělání v Jednotě bratrské

2.1 Od počátku k Lukášovi

2.1.1 Petr Chelčický - *boj duchovní*

Jak již bylo zmíněno výše, počátek Jednoty bratrské lze časově vymezit do husitské doby, kdy Petr Chelčický⁴, duchovní otec Jednoty, zůstává vně zápasu mezi husitskými stranami a jejich společného protestu vůči církevní a světské autoritě, ukládal své myšlenky do spisů *O boji duchovním*, *O trojiem lidu řeč* a *Siet' viery*. Byl mnohem radikálnější než všichni dosavadní čeští kacíři. V svém důsledném biblismu žádal, „aby se křesťan zřekl všeho, co není podepřeno Písmem, tím spíše pak toho, co se vysloveně s Písmem rozchází. Zavrhoval jakékoliv užívání násilí a hlásal rozchod opravdového křesťana s panováním světským, neboť panování křesťana nad křesťanem není podle Písma dovoleno a stát i hierarchie ve společnosti duchovní i světské jsou nálezem pohanským, který přivodil porušení církve Kristovy.“⁵ Zkázu spatřoval rovněž v papežství a osobování si moci církve být prostředníkem spasení, proto zavrhoval „i učené roty, marná všecka učenost mistrů na vysokých školách, tou právě zákon Kristův zfalšován“.⁶ Na místo toho dával důraz na zevrubnou znalost Písma, na trpělivou a svornou povahu křesťana, jeho pracovitost, kázeň

⁴Petr Chelčický (* kolem 1390 zřejmě Chelčice u Vodňan - † kolem 1460) - český náboženský myslitel. Zřejmě důsledkem jeho života v ústraní nejsou o osobě Chelčického téměř žádné zprávy. Pocházel z jižních Čech, byl svobodným hospodářem, zemanem, náležícím k nižší české šlechtě. V tomto postavení mohl blíže poznat těžký život poddaného lidu, ale zároveň dosáhnout určitého vzdělání. Psal česky, měl určitou znalost latiny a je možné, že studoval i na „*vysokých školách pražských*“. V Praze pobýval Chelčický v letech 1419-1420. I přesto, že se na Prahu valila křížácká výprava, Chelčický setrval v přesvědčení, že příkázání „nezabiješ“ je třeba důsledně zachovávat, i když jde o existenci. O svých názorech vedl spory s Jakoubkem ze Stříbra a po návratu do jižních Čech s tábořskými kněžími a s nepočtenými přívrženci nebo také odpůrci (Martin Húska, Jan z Příbramě, Rokycana ad.). Svá stanoviska obhájil ve spise *O boji duchovním* (o neprotivení se zlu násilím, kde obvinil tábořské kněze, že „tělesným“ bojem proti „nevěrným“ uvrhli Čechy do stavu mravního i hmotného rozvratu). Zde se objevily další Chelčického myšlenky odmítnutí veškerého panování osob světských i duchovních. V spisu *O církvi svaté* Chelčický poukázal na tradiční rozdělení společnosti na tři stavy („roty“) určené k práci, modlitbě a rozkazování, a formuloval myšlenku o rovnosti všech lidí před Bohem: církev je jedno tělo s mnoha mezi sebou rovnými údy, jehož hlavu tvoří Kristus. Soustavněji vyložil tyto názory v jedné ze svých základních prací *O trojiem lidu řeč* (1424), jejíž základní ideou je tvrzení, že společnost založená na moci a společnost založená na božím zákoně se navzájem vylučují: „Nemuož spolu býti řád Kristuov a řád světský, aniž muož býti řád Kristuov řád světský.“ Odmítání násilí v boji proti poznanému zlu způsobilo neshodu Chelčického s Tábořem. Spory o svátost oltářní vedly počátkem 30. let k jeho dočasné roztržce s hlavním představitelem umírněného husitského proudu Janem Rokycanou. Na přelomu 30. a 40. let shrnul Chelčický svoje učení ve dvou spisech. V *Postile* podal výklad ideálu života pravého křesťana, podřízeného Písmu, v *Sieti viery pravé* zazněl obraz nové spravedlivé společnosti, která nezná světskou moc, války, ani jiné násilí a v ní nejvyšší hodnotou je spasení. Učení Chelčického si našlo početnější stoupence po zklamání z výsledků husitské revoluce. Vyústilo v založení „jednoty bratří a sester“, která se pokusila uvést jeho ideály do života. Chelčický dožil svůj život v jihočeské samotě, ale s Jednotou bratrskou byl zřejmě ve styku zejména prostřednictvím Řehoře Krejčího. Vice ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha, 1957. s. 28-34.

⁵KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 1*. Praha: ZVON, 1991. s. 286.

⁶VAŠA, Čeněk. *Stručné vypravování z dějin Jednoty bratrské*. Krábčice, 1894. s. 14 s odkazem na citace z práce Jaroslava Golla.

a pospolitost. V živé víře spatřoval bezprostřední poměr člověka k Bohu. Zde byl ukotven základ myšlenkového programu Jednoty bratrské a zatím neviditelně naznačena budoucí struktura tohoto společenství.

2.1.2 Bratr Řehoř – jednota lidí „učených a neučených“

První bratrská obec pod vedením charismatického Bratra Řehoře⁷ byla založena roku 1457⁸ na kunvaldském panství ve východních Čechách. Středem a jádrem Jednoty byli pražští Husité, lidé různého stavu, povolání a věku: „pražští měšťané, bakaláři a mistři, obecný lid, urození, učení a neučení...(..)...a jiní od jinud.“⁹ Chtěli naplnit reformní očekávání po obnově církve na způsob apoštolského společenství prvních staletí. Stali se pokrokovým proudem myšlenek Chelčického, rozhodným a odvážným společenstvím s vnitřní kázní, horlivou vírou a láskou k pravdě. Radikální odlišnost postoje a náboženských názorů Jednoty vyvolala odpor strany podobojí.¹⁰ V roce 1460 došlo k prvnímu pronásledování stoupenců Jednoty v Kunvaldě a posléze v Praze ze strany krále Jiřího z Poděbrad, který nechtěl ani nemohl ve své zemi podporovat kacířství. Přesto počet Bratří v Čechách a na Moravě narůstal, proto bylo roku 1464 shromážděním Bratří ustanoveno *Svolení na horách Rychnovských*, ve kterém byly určeny zásady, řád a účel Jednoty.¹¹ Konáním shromáždění Bratří ve Lhotce u Rychnova roku 1467, zvolením duchovní a „užší rady“ pro celkovou správu Jednoty a jejích sborů, ustanovením „starší rady“ (označované později jako pomocníci a soudci) a vysvěcením vlastního biskupa a kněží se Jednota přetvořila v pevný a uspořádaný

⁷ Řehoř Krajčí, rovněž Krejčí (*nejspíše 1420 - † 12. 8. 1474 Brandýs nad Orlicí) – „patron a patriarcha“ Jednoty bratrské. Žák a zřejmě i synovec Jana Rokycany. Pociťoval nespokojenost s výsledky husitství a se stavem katolické i kališnické církve a s dalšími se přiklonil k učení Petra Chelčického. Roku 1457 získal Rokycana pro vznikající společenství povolení Jiřího z Poděbrad, že se může usadit v Kunvaldu pod Orlickými horami. Zde byla vytvořena „jednota bratří a sester“ podle ideálů prvotní biblické a husitské rovnosti všech lidí. Postupně byly nové sbory zakládány i jinde na základě učení kunvaldské Jednoty, jejíž hlasatelem se stal především Řehoř. Vynikal vůdcovským a organizačním nadáním. Odmítal podle vzoru Chelčického násilí plynoucí ze světské moci a vykořisťování jednoho člověka druhým, vyzdvihoval obživu vlastní prací a oddanost víře. Učení musel Řehoř velmi záhy hájit proti samotnému Rokycanovi, který přes své počáteční sympatie brzy pochopil, že vznik Jednoty narušil řád kališnické církve. V letech 1461-63 byl Řehoř vězněn a i po propuštění se musel s dalšími často stěhovat a skrývat se před pronásledováním. Myšlenky Jednoty se však nezadržitelně šířily. Více ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha, 1957. s. 35-50.

⁸ Přesné datum usídlení je s nejvyšší pravděpodobností jaro 1458 nikoliv rok 1457, jak dokládá historik HALAMA, Ota ve stati *550 let Jednoty bratrské?* In: *Nové Bratrské Listy*, 1/2007. s. 7-10.

⁹ Více VAŠA, Čeněk. *Stručné vypravování z dějin Jednoty bratrské*. Krábčice, 1894. s. 32-33.

¹⁰ Hlavní příčinou odporu a pronásledování bylo „oddělení se Bratří od Římských a kališňů“, utvoření Jednoty a uspořádání učení, zjednodušení bohoslužeb a vysluhování svátosti, kázně dle Písma a apoštolské „prostnosti.“ Více VAŠA, Čeněk. *Stručné vypravování z dějin Jednoty bratrské*. Krábčice, 1894. s. 35-40.

¹¹ Tím bylo „vedení života ctnostného...ostřihání se ve víře Kristově, přebývání spolu v duchu lásky...v jednotě, v poslušnosti a ve svornosti...k obecnému dobrému.“ Řád a kázeň stali se příznačným znakem Jednoty dříve než vyznání víry. Citát znění z MOLNAR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha: SPN, 1956. s. 49-52. Více k zásadám a uspořádání Jednoty ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha, 1957. s. 35-50.

celek. Zesílením Jednoty rovněž došlo k rozchodu Bratří s utrakvisty, kteří považovali Jednotu a její vlastní kněžský řád za rušitele vlastní církevní sjednocenosti, a k perzekucím ze strany panovníků.

Podíváme-li se na otázku přístupu ke vzdělání, uvidíme, že pro Bratry první generace pod vedením Řehoře Krajčího byly úvahy o vyšších a humanistických studiích předčasné. Ačkoliv do Jednoty vstoupili a dbali nad jejím rozvojem „lidé učení“, Jednota této doby byla v procesu vymezení se a budování vlastní identity. Navázala na postoj Petra Chelčického, jehož základní myšlenkou bylo, že pravá církev se má oddělit od světa a vrátit se k prapůvodnímu křesťanství, které je zosobněno především Ježíšem Kristem a jeho pozemským životem. Tím Jednota ve své prvotní podobě získala asketický ráz. Bratří udržovali odstup od světa a považovali vzdělání za prostředníka světské moci. Upevňovali pospolitost a svornost svého celku.¹² Dbali na znalost Písma, proto vzdělávali své děti v domácnostech a později u kněží.¹³ Polemiky o vzdělání přišli až v nadcházejících generacích.

2.2 Od Lukáše k Augustovi

2.2.1 Vítězství velké stránky – cesta vzdělanců

Postupné rozrůstání Jednoty a její vstup do měst vyvolali v Jednotě otázky o vztahu k světské moci, vzdělání, zastávání úřadů a všech záležitostech spojených se životem ve společnosti. Zároveň ve sporech s mistry kališnickými Bratří rovněž pochopili, že poznanou pravdu je třeba bránit promyšlenými argumenty, „že každé vzdělání není nutně nástrojem Antikristovým a každá sprostnost nemusí být vždy bohulibá,“¹⁴ což otevřelo cestu teologům a vzdělancům. Striktní odmítnutí společenské angažovanosti křesťana první bratrskou generací se v nových podmínkách jeví jako nedostatečné a svírající.¹⁵ Zápas mezi zastánci

¹² Řehoř čerpal ze svých zkušeností s pražskými mistry, kteří „svou svarlivostí a nesnašenlivostí dílo reformační kazili.“ Zřejmě se obával, aby tito „učenci vstoupice do Jednoty, svými marnými spekulacemi, hádkami a neústupností pokoj, svornost a lásku nerušili a nepodrávali.“ Nejedná se tedy o celkový negativní postoj vůči vzdělání. Citace z VAŠA, Čeněk. *Stručné vypravování z dějin Jednoty bratrské*. Krábčice, 1894. s. 20.

Tamtéž s. 56 - VAŠA uvádí jména učených Jednoty po boku Řehoře, např. Tomáš Přeloučský, Prokop z Jindřichova Hradce, Jan Klenovský, mistr Havel Žatecký.

¹³ HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464-1618*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. s. 24 -39.

¹⁴ ČAPEK, Jan Blahoslav. *Vývoj a význam Jednoty na poli kulturním*. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení*. Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 198.

¹⁵ Na sněmu v Rychnově roku 1495 se Bratří rozhodli, že se již nebudou řídit spisy Bratra Řehoře. Usoudili, že jsou v nich „nad míru a bez střednosti některé věci položeny“ a hrozí nebezpečí, že by „škodu nésti mohly“. Usnesení se zároveň stalo symbolickým závěrem sporu mezi tzv. *malou a velkou stránkou* v Jednotě bratrské. Blíže JUST, Jiří ve stati *Bratr Řehoř, „patriarcha“ Jednoty bratrské*. In: *Nové Bratrské Listy*, 2/2007. s. 11.

uzavřenosti obce vůči vnějšímu světu, stojících na původních a přísných řádech Jednoty, a příznivci, kteří usilovali o zmírnění a přizpůsobení řádů poměrům a potřebám skutečného života, otevření se světu a přijetí do obce měšťan, šlechticů i „lidí učených,“ vyhrál směr mladších a vzdělaných teologů, vedený Bratrem Lukášem.¹⁶ Spor, který se odehrál při střídání první a druhé generace Jednoty, přinesl její rozdělení na *malou* a *velkou stránku*.¹⁷ Je nutné podotknout, že ačkoliv pokrokový směr *velké stránky* zvítězil a Lukáš Pražský se stal vůdcem Jednoty na dalších třicet let, Jednota ještě dlouho hledala vyváženou pozici mezi kritičností ke světu a plným přijetím sebe sama v tomto světě. Od této doby se „Jednota vydala cestou, kterou lze označit jako kritické přisvědčení společenské odpovědnosti křesťana. Její další postoj vyjadřuje zásada, že věřící křesťan může setrvat na cestě spasení i při účasti na životě společnosti a správě veřejných věcí, bude-li pozorně dbát, aby se všemožně držel zákona Božího.“¹⁸ Před přední autoritou druhé generace Jednoty, Bratrem Lukášem Pražským, stál obtížný úkol – vyřešení vztahu kázeňské uzavřenosti Jednoty a společenské angažovanosti obce ve světě. Jednotě začala doba širšího rozhledu, působení a zdárného rozvoje.

2.2.2 Lukáš Pražský – *bohoslovecké vzdělání ve službách Jednoty*

Lukáš Pražský¹⁹ patří mezi nejvýznamnější představitele Jednoty bratrské. Doby svého dějinného postavení v Jednotě především jako bohoslovec Jednoty bratrské a budovatel tohoto společenství. Osvěžil jednotný duch Jednoty, pevně uspořádal věroučný základ

¹⁶ Dějiny vzniku prvního kruhu Bratrů kolem Řehoře Krajčího se opakovaly v 80. letech 15. století vstupem do Jednoty kruhu učenců pražské univerzity. Sem patřili Lukáš Pražský a jeho bratr Jan Černý, Vavřínek Krasonický, mistr Havel ze Žatce, kolegiát Vojtěch ad., kteří posílili řady vzdělanců, vedení, budovatelů a ochránců Jednoty. Blíže ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha, 1957. s. 58-60, s. 68-77.

¹⁷ Spor v letech 1490 až 1499 kolem kázeňské uzavřenosti, společenské angažovanosti obce včetně rozhledu v učenosti je znám jako spor konzervativní *malé stránky* s nově orientovanou *velkou stránkou* pod vedením Lukáše Pražského. Srovnej MÜLLER, Josef Theodor. *Dějiny Jednoty Bratrské I*. Přeložil F. M. Bartoš. Praha: Nákladem Jednoty Bratrské, 1923. s. 150-156, s. 171-174.

¹⁸ *JEDNOTA BRATRSKÁ. Unitas fratrum*. Úzká rada Jednoty bratrské. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989. s. 10.

¹⁹ Lukáš Pražský (* kolem 1460 zřejmě Praha - † 1528 Mladá Boleslav) - teolog a biskup Jednoty bratrské. Pod jeho vedením Jednota začala upouštět od odmítavého postoje ke světské moci a učenosti a otevřela se okolní společnosti, proto je právě s jeho jménem spojeno překonání odporu Bratří ke světské vzdělanosti. Vytvořil předpoklady pro to, aby se členové Jednoty zařadili mezi kulturně nejvyspělejší vrstvy obyvatelstva. Lukáš vystudoval pražskou universitu a roku 1481 se stal bakalářem. Brzy přestoupil k Bratřím a byl Jednotou opakovaně vyslán na misie do ciziny (roku 1498 navázal kontakt s Valdenskými v severní Itálii, byl také v Řecku a Francii). Bratři zvolili roku 1500 Lukáše za svého biskupa, v roce 1518 se pak stal prvním Starším. Lukáš Pražský byl plodným literárním autorem. Napsal přes sto spisů, v nichž vytvořil soustavu bratrského bohoslovectví a stanovil praktické návody a předpisy pro bohoslužbu. Je považován za nejvíce systematizujícího myslitele české reformace. V obranných spisech hájil Jednotu proti vnějším útokům. Zasloužil se o vymezení vztahu k jednotlivým proudům české i evropské reformace (luteránství, zwingliánství). Blíže ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha, 1957. s. 113-118 a MOLNÁR, Amedeo. *Bratr Lukáš bohoslovec Jednoty*. Praha: Husová československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948.

a církevní řády,²⁰ kterými Jednotu ukotvil. Změna, která pod vedením Bratra Lukáše na přelomu 15. a 16. století v Jednotě proběhla, je nejzávažnější změnou v dějinách Jednoty bratrské. První generace Bratří se snažila uskutečnit život podle požadavků Bible. Její výklad považovali za jednoznačný zákon a doslovně se podle něho snažili řídit. Avšak od počátku zjišťovali, že jsou často nuceni ho nedržet, a to jak příčinou vnějších tlaků, tak také osobních důvodů. „Vedle otázky, jak se člověk může stávat spravedlivým, zněla Bratřím i otázka, zda jde v křesťanství o to, zachránit se z tohoto zkaženého světa, nebo zda evangelium, jako svědectví o zachraňující moci, která platí celému světu, na křesťany zároveň vkládá odpovědnost za tento svět.“²¹

Posílení a rozrůstání Jednoty spojené s její účastí na životě společnosti s sebou přineslo vzrůstající nepřátelství ze strany utrakvistů a katolíků. Roku 1508 vyhlásil Vladislav II. Jaggelonský proti Jednotě pověstný svatojakubský královský mandát. Bratrské sbory měly být zavřeny, knihy spáleny a lid hlásící se k Jednotě napraven.²² Nepříznivá doba však jen utužila pospolitost Bratrů.

Jednota zvyšovala svou úroveň i v otázce vzdělání. Ve sborech zakládala školy „dětinské“ s pozdější přípravou zvláště nadaných jinochů pro kněžský dorost.²³ Lukáš Pražský, který měl sám výborné vzdělání,²⁴ rozšířil výchovu členů Jednoty ve všech věkových stupních.²⁵ Jako její podklad napsal souborný *Spis otázek trojích, první jako počínajících, druhý prospievajících, třetí dokonalejších, totiž dětí, mládencuo i zmužilých,*

²⁰ Během působení Lukáše Pražského došlo k přepracování řádů života Jednoty, které se dotýkali sborů, kněží, bohoslužeb, výchovy a povolání členů církve. Předním zákonodárním spisem jsou Zprávy kněžské (1518, tiskem 1527), kde jsou určeny povinnosti členů Jednoty podle stavu a řádů, které tvořili úplnou obec. Blíže MÜLLER, Josef Theodor. *Dějiny Jednoty Bratrské I.* Přeložil F. M. Bartoš. Praha: Nákladem Jednoty Bratrské, 1923. s. 178- 196, s. 288-330.

²¹ HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464-1618.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. s. 43.

²² Podobný zákon byl přijat v Olomouci pro Moravu na sv. Bartoloměje 24. srpna 1508. Mandáty zůstaly nástrojem rekatolizačních opatření až do počátku 17. století. Bratři nacházeli ochranu u mnohých feudálů a jejich pronásledování bylo na počátku 16. století spíše slabé. Mandát nebyl plněn (chyběla moc, která by jeho závěry mohla vykonat); jako mandát jej vyhlásil Vladislav II. 10. srpna t. r. Blíže v MÜLLER, Josef Theodor. *Dějiny Jednoty Bratrské I.* Přeložil F. M. Bartoš. Praha: Nákladem Jednoty Bratrské, 1923. s. 224-228.

²³ Blíže o bratrském školství včetně místopisu bratrských škol v MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským.* Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 25-43.

²⁴ „Bratr Lukáš uplatnil ve službách Jednoty své bohoslovecké vzdělání, kterého nabyl na pražské univerzitě, jejímž byl (stejně jako B.Krasonický) bakalářem“ – citace z ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty v přehledu.* In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957 : Sborník k pětistému výročí založení.* Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 28.

²⁵ Srovnej ČAPEK, Jan Blahoslav. *Vývoj a význam Jednoty na poli kulturním.* In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení.* Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 198.

*Otázky dětinské, Spis o stavu svobodném a Spis o manželství.*²⁶ Nelze opomenout, že právě Bratr Lukáš plně pochopil hodnotu knihtisku,²⁷ kterým dotvářel kulturní a vzdělávací linii Jednoty. Za jeho působení se rozvíjely bratrské tiskárny v Mladé Boleslavi, Litomyšli a v Bělé pod Bezdězem.²⁸ Slavnou mladoboleslavskou tiskárnu řídil Mikuláš Klaudian, vyhlášený lékař, cestovatel, tiskař, překladatel a humanista, který společně s Bratrem Vavřincem Otickým přinesli v roce 1511 do Antverp Erasmu Rotterdamskému²⁹ apologii Jednoty.³⁰ Dalšími významnými a čínorodými osobnostmi a učenici po boku Lukáše Pražského byli Bratr Vavřinec Krasonický,³¹ starší bratr Lukáše Jan Černý-Niger, slavný lékař, který založil v Prostějově nemocnici a vydal nejstarší český herbář, také tiskař a hymnograf Jiří Štyrsa.

Tak široký vnitřní, duchovní a kulturní rozmach Jednoty na pozadí bouřlivých dějinných změn nutil největší autoritu obce té doby, Lukáše Pražského, zachovávat obezřetnost a nesmlouvavě hájit osobitost Jednoty, což se plně projevilo v jeho vystupování

²⁶ Soustavný přehled Lukášových spisů včetně chronologického seznamu sčítá celkem 172 děl a je uveden v MÜLLER, Josef Theodor. *Dějiny Jednoty Bratrské 1.* Přeložil F. M. Bartoš. Praha: Nákladem Jednoty Bratrské, 1923. s. 334-350.

²⁷ Po svém zvolení biskupem se v roce 1500 Lukáš Pražský usadil v Mladé Boleslavi, kde ihned založil tiskárnu a vytiskl první bratrský kancionál (*Knihy zpěvuov chval božských*), katechizmus (*Otázky dětinské*) a překlad Nového zákona. Blíže NOVÁK, Arne. *Stručné dějiny literatury české.* Olomouc: R. Promberger, 1946. s. 61-62.

²⁸ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty v přehledu.* In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení.* Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 29, rovněž s. 200.

²⁹ Erasmus Desiderius Rotterdamský, vlastním jménem Gerrit Gerritszoon (* kolem 1469 Rotterdam - 1536 Basilej) - holandský myslitel a filolog, který patří mezi nejvýznamnější a nejlivnější představitele evropského humanismu. Je považován za předchůdce reformace, ačkoli sám se stavěl velmi kriticky k jejím projevům. V náboženských sporech první poloviny 16. století byl přívržencem náboženské tolerance. K jeho nejznámějším spisům patří satira *Chvála bláznivosti (Encomium moriae, 1509)*, pro mladého krále Karla V. sepsaná příručka *O výchově křesťanského vladaře (Institutio principis christiani, 1516)*, spis o kázání *Ecclesiastes (Kazatel, 1535)* a kniha *De puritate ecclesiae christianae (Čistota křesťanské církve, 1536)*, v níž se obě zneprátené strany v reformačních sporech snaží usmířit. V některých svých snahách bývá považován též za předchůdce osvícenství.

³⁰ Bratrská *Apologie sacre scripture* vytištěná v Norimberku roku 1511 v počtu 100 výtisků se stala prvním a velmi působivým vyznáním víry Bratří, určeným zahraniční veřejnosti. Blíže ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské.* [s kapitolou o bratrské theologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 111.

³¹ Vavřinec Krasonický (* kolem 1460 Krasonice - † 1532 Litomyšl) – bratrský kazatel, duchovní, „přední Jednoty.“ Pocházel ze zemanského rodu. Bakalář pražské univerzity z roku 1479. Od utrakvismu přestoupil k Jednotě bratrské; od roku 1494 byl členem Úzké rady Jednoty, později též duchovním správcem sboru v Litomyšli. Ve sporech mezi křídlem Jednoty zastávajícím náboženskou víru a křídlem upřednostňujícím vzdělání se postavil mezi přední obhájce vzdělání. Učinil tak mj. s pomocí reformační a humanistické argumentace v traktátu *O učených* (1530). V úsilí o spojení bratrského ideálu lidské rovnosti s vírou a vzděláním tvoří Krasonický mezičlánek od Lukáše Pražského k Blahoslavovi (a dále ke Komenskému). Osobně se znal se zakladatelem českého národního humanismu Viktorinem Kornelem ze Všehrd, který ovlivnil přestup Krasonického k Jednotě. Blíže URBÁNEK, Rudolf. *Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy.* Brno: Filosofická fakulta, 1923. s. 28-32, s. 46-49 a KOPECKÝ, Milan. *K traktátu O učených V. Krasonického : památce akademika Rudolfa Urbánka.* ZKT 14, 1987. s. 1-5.

vůči Martinu Lutherovi. Zde nalezneme první velkou diskusi o vzdělání, ve které se Bratr Lukáš zapsal do dějin jako odpůrce vzdělání a zvláště studia jazyků, ke kterému Bratry ve své reakci na latinský překlad Lukášova spisu z roku 1520 *O klanění a klekání před svátosti těla a krve Boží* (krátce *O pokloně*) vybízel Martin Luther³² ve svém traktátu *Von Anbeten des Sakraments des heiligen Leichnams Christi*.³³ Svou polemiku o večeři Páně, křtu nemluvnat, skutcích vedle víry, počtu svátosti a kněžském celibátu Luther uzavřel doporučením Bratřím studia biblických jazyků a větší pečlivosti v učení se latině,³⁴ „protože mu zamítání vyššího vzdělání připadá jako základní nedostatek Jednoty, jako nedovolené odvržení nástrojů, nezbytných k správnému pochopení biblického poselství.“³⁵ Stanovisko k poměru znalosti jazyků a vyššího vzdělání v Jednotě bratrské bylo obsahem odpovědi Lukáše Pražského v jeho dopisu ze dne 23. června 1523. Je příhodné, že tento dopis byl napsán Lukášem Pražským v roce Blahoslavova narození. Příhodné proto, že Jan Blahoslav svou celoživotní činností prokázal a vyzdvihl úlohu vyššího vzdělání a filologického studia vůbec. Osvětliv výše zmíněné body bratrského učení vrátil Lukáš Lutherovi jeho nevyžádanou radu takto: „Co se tkne učení jazykou známo činíme, že my učiteluo jazykuo rozličných, zvláště řeckých a ebrajských, mezi sebou nepotřebujeme. Neb my učitele ne v jazyciech ani v umění školném a řemeslném z učení oblaštíného na to se vyučujícíech ustavujeme, ale Čechy neb Němce, by pak co i latině zapáchali, k pravdě té příšlé učením prvotně Božím skrze posluženie lidské a v ní smysl majície svého vlastnieho spasenie a z toho hodné i jiné učiti, postavujem k učení (...) A neučíme smyslu a rozumu Písem pro samo smýšlenie a rozuměnie, jenž nadýmá a sváry činí, ale pro následovanie a činěnie jeho, aby tudy bylo dáno spasitedlné uměnie. Neb dobrý smysl neb rozum všem činícím jej, nebo ne mluvitelé ani posluchači zákona spravedlivi budou, ale činitelé.“³⁶ Jana Uhlířová ve svém článku *Vzdělání – charakteristický fenomén Jednoty bratrské* uvádí, že „Lukášovo příkré odmítnutí Lutherovy rady, aby Bratří studovali staré jazyky, hebrejštinu, řečtinu a latinu, bylo těžkou chybou z hlediska bohosloveckého,

³² Martin Luther (*1483 Eisleben - †1546 Eisleben) - německý teolog, kazatel a reformátor, zakladatel protestantismu, autor řady duchovních, politických, pedagogických spisů, církevních písní a překladů. Jeho nejvýznamnějším dílem je překlad Bible do němčiny (Nový zákon, 1522 a Starý zákon, 1534). Usiloval o reformu stávající církve na základě principů: *Sola scriptura* (autorita Písma je vyšší než autorita církve), *Sola fide* (člověka ospravedlňuje jeho víra, nikoliv dobré skutky), *Sola gratia* (Boží milost je dar, není možné si ji nijak zasloužit nebo koupit).

³³ LUTHER, Martin. Vom Anbeten des Sakraments des heiligen Leichnams Christi, in *Luthers Werke*. 1. vyd. Bd. 11. Weimar, 1900. s. 417- 456.

³⁴ Tento nedostátek postřehl Luther z nejasného latinského překladu o naplnění Zákona vírou nebo skutky. HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 26.

³⁵ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 70.

³⁶ Odpověď Lukáše Pražského *Počet o učení rozličných jazykuo* v MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 72-73.

vzdělanostního i kulturního.³⁷ Obratem však podtrhuje, že Bratr Lukáš osvobodil Jednotu od asketické uzavřenosti.

Dá se tedy shrnout, že druhá generace Jednoty pod vedením Lukáše Pražského na rozdíl od první se už před vzdělaností neuzavírala. Obratně s ní zacházela jako s užitečnou látkou, na druhé straně k ní přistupovala také velmi opatrně jako k látce nebezpečné. Tím se naplno otevřela cesta k rozvinutí české vzdělanosti. Dílo trvalé hodnoty Bratra Lukáše Pražského a jeho pomocníků: Vavřince Krasonického, Jana Černého-Nigera, Jiříka Štyrsy a dalších bylo důkazem prospěšnosti vzdělaných lidí pro Jednotu jako celek. Zajisté je možné říci, že autorita Bratra Lukáše s ochrannou rezervovaností jemně přibrzdila rozlet otevřeně naladěných zastánců vyššího a humanistického vzdělání, avšak jeho činnost vypovídá o tom, že Lukáš přistupoval k přínosu vzdělání a jazyků v Jednotě vědomě a racionálně, a spíše ostražitě a s důkladným rozmyslem snažil se vyvážit vstup Jednoty do všude a vše pronikajícího humanistického proudu. Vnímal jeho přínos a stavěl se kriticky nikoliv vůči vzdělání jako takovému, ale vůči způsobům církevního a klášterního vzdělávání, kterému vytýkal izolovanost od konkrétního života většiny lidí.³⁸ Molnár si všímá, že Lukášova „pohyblivost a vnímavost pro myšlenkové proudění doby“ byla zmenšena věkem,³⁹ což rovněž přibližuje konzervativnější a pomalejší přístup Lukáše k nástrojům humanismu.

2.3 Od Augusty k Blahoslavovi

2.3.1 Vavřinec Krasonický, traktát *O učených* – na cestě k humanismu

Na přelomu střídání generací v souvislosti s Lukášovým úmrtím (1528) znovu se rozhořel spor o orientaci Jednoty. Synod z roku 1529 v Brandýse nad Orlicí se stal příčinou střetnutí strany konzervativců a pokrokového křídla Jednoty usilujícího o novou kulturně vyspělou orientaci směrem ke vzdělání. Při volbě tří nových Starších dostal nejvíce hlasů Jan Roh,⁴⁰ představující tu část Bratří, která toužila po poznání nových kulturních proudů. Avšak

³⁷ UHLÍŘOVÁ, Jana. *Jednota bratrská jako kulturní a duchovní fenomén*. In: *UNITAS FRATRUM 1457-2007*. Uspořádal Martin Wernisch. Jihlava: Mlýn pro UK v Praze, 2009, s. 99. Totéž ČAPEK, Jan Blahoslav. *Vývoj a význam Jednoty na poli kulturním*. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení*. Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 200-201.

³⁸ Více dvanáctá kapitola Lukášova *Spisu o pravdě a právě jistotě Božího spasení* (1528), ve kterém svůj odpor ke klášterním školám ukázal na protikladu „Ježíšovy školské nevzdělanosti k praktické bezmocnosti středověké učenosti.“ Blíže MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 74-75.

³⁹ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 77.

⁴⁰ Jan Roh Domažlický (* zřejmě 1490 Domažlice - † 1547 Mladá Boleslav) – biskup a budovatel Jednoty, aktivní podněcovatel a účastník styků Jednoty s pokrokovou reformační Evropou, zvláště s luterány. Přestože

při stanovení posloupnosti Starších byla dána přednost kandidátovi zvolenému menším počtem hlasů ve snaze zabránit novému směřování Jednoty.⁴¹ Ti, kdo hájili hodnotu starých tradic, se snažili zaštitit autoritou Lukáše Pražského. Jeho odmítnutí vzdělání v dopise Lutherovi roku 1523, které bohužel překrylo pozitivní rysy Lukášovy dosavadní práce, názor konzervativních zastánců původní sprostnosti zřejmě jen posiloval. Proti výsledkům brandýského synodu a oprášené myšlenky konzervativců, že „dobrý křesťan nepotřebuje mnoho vzdělání, ba dokonce se má světské moudrosti vyhýbat,“⁴² vystoupil Vavřinec Krasonický, od roku 1494 člen úzké rady Jednoty. Ačkoliv věkem patřil ke konzervativní menšině, přiklonil se k naléhavé potřebě vzdělání pro mladé pokrokové křídlo.⁴³ Vavřinec Krasonický, Lukášův spolužák, přítel a spolupracovník, byl stejně jako Lukáš přesvědčivým zastáncem prospěšnosti vzdělání a „lidí učených“ již ve sporu *malé a velké stránky* na konci 15. století. Ve svém traktátu *O učených* roku 1530 téměř po čtyřiceti letech od prvního sporu o vzdělání, potažmo orientaci Jednoty, přednesl Krasonický nejen výčet vzdělanců z Bratří⁴⁴ a jejich přínosů Jednotě za dobu její existence, ale představil dosavadní historii Jednoty⁴⁵ na základě pramenů, vlastní zkušenosti a v souvislosti s evropskou reformací. „Meritum tohoto jeho traktátu tkví v prosazování vzdělanosti v Jednotě s využitím reformační a humanistické

neměl akademické vzdělání, vynikal znalostí jazyků, čistotou češtiny a němčiny. Byl zastáncem pokrokovosti a prosazování vzdělání v Jednotě. Napsal apologetický spis *Počer z viery a učenie křesťanského*, který v roce 1533 vydal ve Wittemberku sám Luther. Zasloužil se o přípravu a vydání v roce 1535 bratrského kancionálu *Ein Gesangbuch der Bruder in Boehmen und Mehren* pro bratrské sbory v Německu. Rovněž upravil a roku 1541 vydal český bratrský kancionál *Piesně chval Božských, který obsahoval 477 duchovních písní*. Byl to první kancionál s tištěnými notami. Rohův kancionál stal se základem pro *kancionál Šamotulský* (1561) a *kancionál Amsterdamský* (1659). Více VÝZNAMNÉ POSTAVY STARÉ JEDNOTY BRATRSKÉ A JEJÍCH DÍLO. Sborník k 500. výročí vzniku Jednoty bratrské. Připravil ThDr. a PhDr. Miloslav Kaňak se spolupracovníky. Praha, 1957. s. 93-100.

⁴¹URBÁNEK, Rudolf. *Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy*. Brno: Filosofická fakulta, 1923. s. 45-50. Rovněž ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 133.

⁴²HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464-1618*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-010-1. s. 83.

⁴³KOPECKÝ, Milan. *K traktátu O učených V. Krasonického : památce akademika Rudolfa Urbánka*. ZKT 14, 1987. s. 1.

⁴⁴Spis Krasonického *O učených* je nejdůležitějším historickým svědectvím k otázce vyššího vzdělání v Jednotě pro toto období. Soubor zpráv o počtu a vlivu učených v Jednotě je zařazen do evropské reformně humanistické tradice, ve které proces hledání pravdy a vytrvalost volání po nápravě Krasonický doložil jmény reformačních vzdělanců a myslitelů (Bernard z Clairvauxy, Petrarca, Milič z Kroměříže, Jan Viklef, Martin Lupáč ad.). Blíže včetně samotného spisu *O učených* in: MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 77.

⁴⁵Tím, že Krasonický použil při svém výkladu ve spisu *O učených* historické metody s použitím ústních a písemných pramenů, stal se jedním ze zakladatelů bratrské historiografie. Blíže in: VÝZNAMNÉ POSTAVY STARÉ JEDNOTY BRATRSKÉ A JEJÍCH DÍLO. Sborník k 500. výročí vzniku Jednoty bratrské. Připravil ThDr. a PhDr. Miloslav Kaňak se spolupracovníky. Praha, 1957. s. 78.

argumentace.“⁴⁶ S ohledem na dva rozdílné názory uvnitř Jednoty Krasnický obratně vytvořil syntézu mezi faktory a hodnotami prostoty a učenosti. Vytvořenou syntézu podpořil teologicky, neboť to byl sám Pán Bůh, který „přidával sprostných neučených i moudrých a učených.“⁴⁷ Poukázal na Boží řízení a to, čemu vzdělání slouží: „...učeními latiníky, kteříž v Jednotě byli Bratřimi, Pán Bůh řídil a spravoval Jednotu spolu se sprostnými a neučenými...“⁴⁸ Vývoj vzdělanosti Bratří se už nedal zastavit. Krasnického obranná polemika proti odpůrcům vzdělání otevřela cestu do čela Jednoty mladé generaci Bratří.⁴⁹ Zároveň započala boj za vědecké myšlení a důkladné vzdělávání kněží, z něhož později bude těžit bojovník proti misomusům – Jan Blahoslav.

2.3.2 Jan Augusta – vstup Jednoty na univerzity

Zapojení Jednoty do společnosti nevyhnutelně souviselo s nutností komunikace s různými náboženskými a politickými skupinami. Složitá situace českého a evropského protestantismu po dobu celého 16. století společně s nastupujícím habsburským centralismem nutila k rozhodnutí v otázce, o koho se má Jednota v tomto boji opřít.

Do čela Jednoty se postavil Bratr Jan Augusta,⁵⁰ „jehož úsilí směřovalo k vytvoření silné reformační církve v Čechách sblížením a spojením s utrakvisty.“⁵¹ Myšlenka unie Jednoty a utrakvistů se objevovala už v dřívější době a to z důvodu nařčení Jednoty z pikařství. Bratr Lukáš se svými společníky se k této myšlence stavěl odmítavě, oporu a sílu viděl především v Jednotě samotné. Vlivem německé reformace se utrakvisté rozdělili na dvě

⁴⁶ KOPECKÝ, Milan. *K traktátu O učených V.Krasnického : památce akademika Rudolfa Urbánka*. ZKT 14, 1987. s. 4.

⁴⁷ Op. citát z Krasnický, Vavřinec. *O učených*. In MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 84.

⁴⁸ Op. citát z Krasnický, Vavřinec. *O učených*. In MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 86.

⁴⁹ 28. dubna 1531 došlo k výslovné změně orientace Jednoty, především jejich kněží, v podobě odklonu od starších spisů (bez jmenování spisů, zřejmě myšleno spisy Bratra Lukáše) a nastavení vyhledávání pravdy lidského spasení podle dobových poměrů. Blíže ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské theologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 133-138.

⁵⁰ AUGUSTA Jan (* 1500 Praha - † 1572 Mladá Boleslav). Jako bystrý a ctižádostivý kloboučnický tovaryš z pražské kališnické rodiny přešel k Jednotě bratrské v roce 1524. Prosadil se rychle a výrazně. V boleslavském semináři si pod vedením Bratra Lukáše prohloubil znalosti němčiny, latiny a bohoslovecké literatury. V roce 1531 byl vysvěcen na kněze a o rok později zvolen jedním z biskupů Jednoty. Sídlil v Litomyšli na panství pana Bohuslava Kostky. Byl horlivým a výmluvným kazatelem, autorem mnoha duchovních písní, řady spisů i vášnivých polemik. V čele Jednoty usiloval o její sblížení se světovou reformací i s českými kališníky, v němž viděl cestu k vyvedení Jednoty z izolace a nelegálního postavení pronásledované sekty. Vynikal houževnatostí a organizačními schopnostmi. Blíže o životě a působení Bratra Augusty BÍLEK, Jakub. *Jan Augusta v letech samoty*. Praha, 1942; ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha, 1957; SMOLÍK, Josef, *Bratr Jan Augusta*. Praha, 1984.

⁵¹ JEDNOTA BRATRSKÁ. *Unitas fratrum*. Úzká rada Jednoty bratrské. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989. s. 11.

křídla, přičemž lutersky orientované novoutrakvistické křídlo bylo Jednotě v mnohém blízké. Avšak Augustovy naděje na možnost unie s utrakvisty pod vedením Jednoty vzaly za své.⁵²

Jednota po smrti Bratra Lukáše (1528) rovněž značně pokročila v luterské orientaci zásluhou jak Jana Augusty, tak Bratrů Jana Roha a Beneše Bavořinského. V rozmezí let 1533 až 1542 Bratří udržovali s německým reformátorem intenzivní spojení. Kromě výměny řady dopisů došlo k několika vizitacím do Witterberka, kterých se účastnil i sám Bratr Augusta. Praktickým výsledkem těchto styků bylo to, že roku 1538 vyšla v Německu *Bratrská konfese* s Lutherovou předmluvou.⁵³ Zároveň přineslo prohloubení spojení Jednoty bratrské s Martinem Lutherem pozitivní dopad v otázce nového způsobu vzdělávání bohoslovců Jednoty. „Opustíte starou tradici Lukášovou otevřeli se Bratří i Augusta humanistické vzdělanosti. Své bohoslovce posílali do Wittenbergu⁵⁴ i na jiné akademie.“⁵⁵ Po svém vyškolení měli sloužit Jednotě nejen v rovině teologické, ale i v rovině diplomatických styků a kontaktů. Ačkoliv v jednotlivých případech⁵⁶ došlo k odpadlictví či mravní uvolněnosti první generace vyslaných studentů, což v Jednotě zcela právem vyvolávalo „prudké rozhovory o vhodnosti výchovy na cizích akademiích,⁵⁷ cesta k humanistickému vzdělání v Jednotě byla otevřená. Nicméně po zkušenosti s volnými mravními názory witemberských studentů Augusta roku 1542 sám vyjádřil své rozpaky Lutherovi, zmínil že „těžko je mítí důvěru v budoucnost německé reformace, dokud zájem vědecký o tolik má přednost před péčí o mravnost.“⁵⁸ Ve vztahu k vědeckému vzdělání byla Jednota věrna lukášovské zásadě: „aby mohla služba k podstatě pomáhati.“⁵⁹

⁵² Jak Jednota, tak samotní utrakvisté nebyli v této myšlence jednotní, o čemž svědčí dlouhotrvající polemiky mezi příslušníky obou křídel utrakvistů s Augustou. Více v SMOLÍK, Josef. *Bratr Jan Augusta*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1984. s. 40-52.

⁵³ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty v přehledu*. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení*. Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 35.

⁵⁴ Již roku 1531 ve Witterbergu studoval Mítmánek a Hynek Perknovský, roku 1534 Jiří Poděbradský, 1536 Matěj Červenka, 1544 Rokyta, Parix, Šturm z Litomyšle, Jan Lorenc z Třebiče a Jan Blahoslav z Přerova. Výčet studentů uvádí HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 28.

⁵⁵ SMOLÍK, Josef. *Bratr Jan Augusta*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1984. s. 56-57.

⁵⁶ *Bratrská konfese* pod názvem *Počet z víry* (1535) byla původně předložena Bratry ve Vídni králi Ferdinandu I., ale zůstala bez odpovědi panovníka. Stala se společným výrazem víry Bratří před domácí veřejností (roku 1536 byla dvakrát česky vytištěna) a v latinském překladu s doporučující předmluvou od Luthera před veřejností evropskou (tiskem 1538, Witterberk). ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské theologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 147.

⁵⁷ Srovnej SMOLÍK, Josef. *Bratr Jan Augusta*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1984. s. 57.

⁵⁸ Op. citát z URBÁNEK, Rudolf. *Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy*. Brno: Filosofická fakulta, 1923. s. 51 s odkazem na Gindely, *Qullen* 32. Blíže MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otakar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 106-107.

⁵⁹ Op. citát z MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otakar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 77.

Se snahou o zlepšení církevně-politické situace v Čechách rozšiřovali Bratří své styky i o jiné reformátory. Roku 1540 započala Jednota ve Štrasburku jednání s Martinem Bucerem⁶⁰ a jeho přítelem Wolfgangem Fabriciem Capitou.⁶¹ Při této příležitosti došlo rovněž k plodnému setkání s Janem Calvinem,⁶² který v té době u Bucera pobýval. Lze si povšimnout, že k těmto jednáním byl z řad Jednoty povolán pomocník biskupa Jana Augusty Bratr Matěj Červenka,⁶³ který nabyl vyššího vzdělání na univerzitě ve Wittenberku. Humanistické vzdělání začalo Jednotě přinášet plody. Znalost jazyků a rétorické umění v aplikaci teologických schod zajisté dopomohly k úspěšnosti přímých, bezprostředních styků se štrasburským a ženevským reformátory. Časem nabyla orientace ke kalvinismu v Jednotě převahy nad orientaci luterskou. Do škol, které se nacházely „v ovzduší švýcarské reformace,“ začali Bratří posílat své bohoslovce za vzděláním. „Činili tak v jistotě, že tam najdou, co Jednotě bylo nade vše drahé: smysl pro řád, péči o svobodu církve, touhu, aby Kristova autorita zářila jasně nad celým světem, aby jeho Slovo spravovalo věřící ve všech životních okolnostech.“⁶⁴

2.3.3 Jan Augusta a nová generace - nesnáž „o nový a starý pořádek“

Obnovení styků Jednoty s Martinem Lutherem, rozšíření jejích kontaktů a snaha o spojení s protestantskými církvemi v blízkém a vzdáleném sousedství se značnou podporou českých pánů⁶⁵ vzbudilo rozruch a přivolalo k Jednotě nelibou pozornost Ferdinanda I., který vystihl, že „náboženská pokrokovost posiluje v českém národě vědomí vlastní osobitosti a v důsledcích i odolnost vůči jeho absolutismu.“⁶⁶ Kruté pronásledování Jednoty v celých Čechách jako odpověď krále na účast bratrské šlechty ve Šmalkadské válce (1546 - 1547)

⁶⁰ Martin Bucer, také Martin Butzer (*1491 Schlettstadt - † 1551 Cambridge) – jeden z nejvýznamnějších teologů reformace, je považován za reformátora Štrasburku a Alsaska. Společně s Wolfgangem Fabriciem Capitou vypracoval protestantské vyznání víry *Confessio Tetrapolitana* (1530) - konfese čtyř měst, kterou na říšském sněmu v Augšpurku roku 1530 předložila císaři Karlu V. jihoněmecká města Štrasburk, Kostnice, Lindau a Memmingen.

⁶¹ Wolfgang Fabricius Capito nebo Köpfel (*1478 Hagenau - †1541 Štrasburk) - německý teolog, reformátor. Společně s Martinem Bucerem vypracoval protestantské vyznání víry *Confessio Tetrapolitana* (1530).

⁶² Jan Kalvín, francouzsky psáno Jean Calvin (*1509 Noyon - †1564 Ženeva) - švýcarský teolog francouzského původu, působící v Ženevě, významný představitel křesťanské reformace 16. století, zakladatel kalvinismu. Napsal dílo *Instituce učení křesťanského náboženství* neboli *Istitutio christianae religionis* (Basilej, 1536).

⁶³ Matěj Červenka, zvaný Erythraeus (*1521 Čelakovice - †1569 Přerov) – později biskup se sídlem v Přerově, diplomat a teolog Jednoty. Více v kapitole 2.3.3 této práce, s. 30. Blíže ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 214-217 a VÝZNAMNÉ POSTAVY STARÉ JEDNOTY BRATRSKÉ A JEJÍCH DÍLO. Sborník k 500. výročí vzniku Jednoty bratrské. Připravil ThDr. a PhDr. Miloslav Kaňak se spolupracovníky. Praha, 1957. s. 144-152.

⁶⁴ HROMADKA, Josef Lukl. *Smysl Bratrské reformace*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1954. s. 20.

⁶⁵ 23. září roku 1530 ve slavnostním shromáždění mladoboleslavského sboru Jednoty proběhl společný křest skupiny pánů „z mocnějšího stavu panského“. Svými urozenými členy Jednota získala politické zastoupení. Více v ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957. s. 140-143.

⁶⁶ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957. s. 145.

způsobilo uvěznění biskupa Jana Augusty, zničení řady bratrských sborů a vypovězení Bratří ze všech královských měst. Těžiště Jednoty se tedy přesunulo na Moravu.⁶⁷

Těsně před válečnou pohromou procitli Bratří z okouzlení luterstvím, čímž došlo ke změně orientace Jednoty. Naznali, že „více blesku v slavných výmluvnostech slov a v slibných lahodách řečí z umění jazyků bylo jest, nežli celost a dokonalost pravdy Bohem zřízeného spasení.“⁶⁸ Na mladoboleslavském synodu roku 1546 Bratří zaujali k luterství mnohem kritičtější postoj a rozhodli o návratu k Lukášovu odkazu. Přiznali „zbytečnost hledání lepší pravdy mimo Jednotu, dovedou li toho, co Bůh dal Jednotě, vděčně užívatí.“⁶⁹ Kající návrat k domácí (vlastní) tradici vyslovil na synodu přední představitel lutersky orientovaného proudu Jan Roh.⁷⁰ „Výsledkem bylo utvrzení Jednoty v názoru, že její důraz na potřebu řádů a kázně v církvi, i kritický odstup od světských, politických a zvláště mocenských způsobů jednání, byl správný a zaslouží si obnovit.“⁷¹ Do čela Jednoty nastoupila nová, již plně vzděláním vyzbrojená generace, která v následující době znovu převedla bratrské porozumění křesťanské odpovědnosti za svět z učení do praxe. V Polsku se vedení Jednoty ujal Bratr Jiří Izrael, v Čechách nastoupil Bratr Jan Černý a na Moravě Bratr Matěj Červenka a především Jan Blahoslav.

Ustanovení nových biskupů bohužel v Jednotě neproběhlo v duchu Bratrům příznačné svornosti. Jak již bylo zmíněno, po porážce protihabsburského povstání v době tvrdých zásahů proti Jednotě, byl Jan Augusta se svým pomocníkem Jakubem Bílkem v dubnu 1548 lstí zajat, mučen a šestnáct let vězněn na Křivoklátě. Jednota, vyhnanstvím rozšířená o nové sbory v Prusku, Polsku a na Moravě, usilovala o obrodu. Politická situace po válce

⁶⁷ 5. října 1547 obnovený svatojakubský mandát proti Jednotě bratrské (z 25. července 1508) byl 20. ledna 1548 velice zostřen. Sbory Jednoty v Mladé Boleslavi, Litomyšli a dalších městech byly násilně uzavřeny, stoupenci Jednoty byli do šesti týdnů vypovězeni ze země. Biskup jednoty Jan Augusta byl zatčen, mučen a uvřazen do vězení na 16 let na Křivoklátě. Středisko Jednoty bratrské se přesunulo na Moravu (Přerov, Prostějov, Ivančice), část Bratří odešla do sousedních zemí (Polska, Pruska). Podrobně o tom pojednává BÍDLO, Jaroslav. *Jednota bratrská v prvním vyhnanství*. Díl I–IV. Praha, 1900–1932.

⁶⁸ Op. citát z URBÁNEK, Rudolf. *Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy*. Brno: Filosofická fakulta, 1923. s. 53.

⁶⁹ URBÁNEK, Rudolf. *Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy*. Brno: Filosofická fakulta, 1923. s. 53.

⁷⁰ Svou výzvu k návratu od dřívějších sympatií k luterství zpět k Lukášovi a jeho *Zprávám kněžským* z roku 1527 Jan Roh, vážený patriarcha Jednoty, spojil s hledáním poznání v „knihách německých“, čímž nepřímo utvrdil tradici o bratrské „sprostnosti“ a ohrozil tím protiváhu kulturního pokroku v Jednotě, jehož zastáncem sám byl. Srovnej URBÁNEK, Rudolf. *Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy*. Brno: Filosofická fakulta, 1923. s. 48, s. 54.

⁷¹ HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464–1618*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-010-1. s. 98.

a Tridentuském koncilu⁷² houstla mimo jiné postupujícím vlivem luterství, třenicemi obou křídel utrakvistů, požadavkem neustále kladeným na Jednotu ke sjednocení proti katolíkům a na druhé straně zesílením protistrany nástupem jezuitů (1556). Nelegální postavení Jednoty v Čechách ztížilo pravidelnou správu biskupů a osobního vědění Jednoty. Doplňovací volby se nekonalý a počet spolustarších řídil úmrtími díky jejich věku. Aby Jednota v této bouřlivé době důstojně obstála vnitřně i vůči pohledu zvenčí, bylo životně nutné zajistit správu sborů, péči o ně a tím i o celkové posílení Jednoty. Avšak zatčením Jana Augusty ztratila Jednota jak jednoho ze Starších, tak především možnost světit bratrské kněží.⁷³ Bratří opakovaně (1551, 1552) žádali svého biskupa Jana Augustu o udělení souhlasu s nutnou volbou nových Starších a biskupů. Augusta odpověděl rozhodným odmítnutím, a to až do té doby, dokud se nevrátí z vězení.⁷⁴ Ačkoliv ve své pospolitosti Bratří opakovaně Augustu poslechli, z důvodu ohrožení Jednoty vnitřním nedostatkem vědění, biskupů a řádných kněží, zvolili i přes Augustův odpor v roce 1553⁷⁵ a 1557 nové biskupy.⁷⁶ Je nutné podotknout, že Jednota často nevěděla, zdali je Augusta vůbec na živu. Dle svého ustanovení uplatnila kolegiální systém vedení Jednoty s důrazem na jednomyslnost a úplnou vzájemnou důvěru mezi Staršími, přičemž žádný ze Starších nemohl svévolně osobovat přednostní postavení.⁷⁷

⁷² Tridentuský koncil (latinsky Tridentinum) je 19. ekumenický koncil uznávaný katolickou církví. Měl 25 zasedání ve 3 jednacích obdobích (1545-1563). Prvně zasedal v italském Trentu (česky Trident, latinsky Tridentum). V prvním období (1545-1547) bylo cílem koncilu reagovat na vznik protestantství a definovat nauku katolické církve v diskutovaných otázkách. Císař Karel V. se zasazoval o to, aby protestanti měli na koncilu svůj hlas, přestože byl sám katolíkem. Oproti papeži se také snažil o znovusjednocení víry v německých zemích, protože to nejlépe odpovídalo jeho potřebám centralizace moci. Plodem koncilu byly dekrety, které se věnovaly zejména věroučné formulaci (nauka o Písmu a Tradici, o dědičném hříchu a ospravedlnění, o svátostech). Koncil probíhal ve třech obdobích za předsednictví tří papežů – Pavla III., Julia III. a Pia IV. Zahájil proces vnitřní obnovy katolické církve.

⁷³ Poslední přítomný bratrský biskup s ordinační moci Bratr Mach Sionský zemřel roku 1551, čímž Jednotě zbyl pouze uvězněný biskup Jan Augusta. ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 205- 206.

⁷⁴ Augusta ve svém psaní Bratřím „z vězení přísně zapověděl, abychom neustavovali a neřídili bez něho biskupů, než naň počkali.“ GINDELY, Antonín (ed.) *Dekrety Jednoty bratrské*. Praha, 1865. s. 172.

⁷⁵ Roku 1553 synod v Přerově zvolil nové biskupy – Jana Černého se sídlem v Mladé Boleslavi a Matěje Červenku se sídlem v Přerově. Ordinaci biskupů provedli dva nejstarší členové Úzké rady, Matouš Strejc a Pavel Paulín, pověřeni k tomu synodem. Přímá, z osoby na osobu přenášená poslušnost biskupů započatá Bratrem Matějem byla sice přerušena, ale Bratří vnímali biskupský úřad na stejné rovině jako úřad kněžský. Vkládání rukou na nově pověřené biskupy provedli kněží. Současně byla na synodu provedena volba ostatních seniorů. ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 207-208.

⁷⁶ Roku 1557 byli na synodu ve Slezanech na Moravě zvoleni další dva biskupové – Jiří Izrael pro polské sbory a Jan Blahoslav se sídlem v Ivančicích. Blíže HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace*. Praha: Josef R. Vilímek, 1914. s. 53. Rovněž ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 205- 214.

⁷⁷ Bratří obnovili zásadu Jednoty, obsaženou v *Dekretu o Starších z roků 1500 a 1528*, „že nemá jeden žádný sám jako jedna hlava v té přednosti a tím způsobem jako papež v římské církvi vystavován býti, aby na ní vše záleželo, ale ta práce jedné osoby aby na čtyři převedena byla.“ GINDELY, Antonín (ed.). *Dekrety Jednoty*

Čas v uzavřené oddělenosti způsobil to, že Augusta ustrnul na místě a v době, kdy byl uvězněn, zatím co osud Jednoty nabíral jiný směr v zápasech zcela proměňujících společnosti. Starší Jednoty si to uvědomovali lépe než Augusta, který byl ochromen bezmocností. Nemohl být ve svém odtržení od děje rozhodující hlavou Jednoty a zároveň bylo jeho věznění překážkou pro pospolitou výměnu názorů mezi ním a Staršími.⁷⁸ To zapříčinilo oboustranné nedorozumění a vyvolalo zbytečné spory mezi Augustou a Staršími. Jan Augusta nepřijímal usnesení kupředu se beroucí Jednoty a Úzká rada odmítala autoritativní tón Augustových nesouhlasů a požadavků. Přihlédneme-li k okolnostem šestnáctileté izolace, vžití se do úlohy biskupa, na jehož slova a rozhodnutí čeká Jednota bratrská, dovolilo Augustovi přečkat nekonečné vezení a depresi samoty.⁷⁹ Pokud mu to bylo dovoleno, stále pracoval.⁸⁰ Ve skládání duchovních písní, *Rejstru řečí Božích* a *Summovníku*⁸¹ vycházel z předcházejícího směru a úvah Bratří, aniž by jasně věděl, že se v Jednotě aplikují nové poznatky a zkušenosti. Rovněž o volbě nových biskupů se Jan Augusta dověděl až v roce 1559. Udělováním Bratřím na svobodě rad a pokynů z pozice hlavy Jednoty a světicího biskupa Augusta zřejmě ve svém přesvědčení plnil úlohu odpovědného správce obce. Izolace a vytržení z probíhající reality vybraly svou daň na svornosti, dějinné pohyblivosti mysli a povaze Jana Augusty, který svými dopisy domáhajícími se práv hlavy Jednoty ztrpčoval pospolitě úsilí vedení Jednoty. „Ve svém utrpení viděl důvod pro to, aby jeho prvenství bylo tím více uznáváno.“⁸² Augustovo rozčilení a nelibost dopadalo především na ty Seniory,⁸³ kteří byli aktivními účastníky změn a rozhodnutí, ať už ve směřování Jednoty nebo všem, co přímo souviselo

bratrské. Praha, 1865. s. 202. Rovněž HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu*. Díl V. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948. s. 263-264.

⁷⁸ Blíže JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. s. 91-96.

⁷⁹ Svůj stav po třech letech samoty popsal Augusta jako „trojnásobný žalář“ v „těle, v světě, v koutě i s tělem“. Op. citát z MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 111.

⁸⁰ Teprve roku 1550 Augusta dostal ve vězení prostředky ke čtení a psaní a zároveň možnost tajného písemného styku s Bratří na svobodě. Tohož roku napsal spis *Umění práce díla Páně služebného ... k vzdělání svatých* jako návod pastýřské a kazatelské činnosti v Jednotě. Charakterizuje sborový bratrský život jako vzájemné vzdělávací obecnství s důrazem na postupnost a výchovnou mírnost vzdělání od počínajících po dokonalé zcela dle bratrské tradice. Blíže MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 110-113.

⁸¹ Zmíněné Augustovy práce jsou rozvrhem nedělních a svátečních perikop (čtení z Písma a texty kázání) a rozsáhlým třídílným spisem, ve kterém Augusta formou kázání pojednává o křesťanské víře v rámci apoštolského vyznání. Blíže SMOLÍK, Josef. *Bratr Jan Augusta*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1984. s. 70-73.

⁸² ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské theologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 211.

⁸³ *Senioři* – toto jméno je nyní vlivem humanistického vzdělání častou náhradou za dřívější označení *Starší* či *biskup*. ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské theologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 215.

s činnosti a požadavky uvězněného Jana Augusty.⁸⁴ V roce 1560 se Jan Augusta na četná naléhání přiznal k utrakvismu, načež jej vedení Jednoty vyhostilo ze svých řad. Přesto Jednota neustále usilovala o jeho propuštění, k němuž došlo až v roce 1564. Krátce nato se s ním Jednota smířila a Augusta se opět ujal biskupského úřadu.⁸⁵ Pod heslem návratu k prostotě začal vzápětí brojit proti vzdělání v Jednotě. Zasluhou Jana Blahoslava byl tento velmi nebezpečný krok zastaven.

Augusta nemohl ani sledovat, ani spoluprožívat směr, kterým se Jednota ubírala. Po počátečním šoku z pohromy, která znamenala pro mnohé ztrátu střechy nad hlavou a roztroušení Bratrů do Polska a Pruska, přišlo praktické naplňování vzájemné solidarity mezi věřícími v Jednotě. Její principy, stejně jako bratrské bohosloví, už byly zakotveny ve spisech Bratra Lukáše. Zásady Jednoty a pravidla, jak si mají Bratři počínat, přepracovala Jednota do podoby krátkého a dobového spisu *Náprava*⁸⁶ z roku 1552. V *Nápravě* se zrcadlí hluboké přesvědčení, že každá náprava začíná nápravou vztahu k Bohu, poznáním vlastní viny a činným pokáním, z nichž může znovu povstat a vyrůst obnovené společenství mezi lidmi. Tam, kde člověk není takto napraven, nelze prosadit řád a vzájemnou solidaritu. Významným faktem je i to, že *Náprava* byla výsledkem společného úsilí kněží a laiků Jednoty, v různých postaveních a z různých míst, což jen podpořilo reprezentovaný postoj Jednoty. V Jednotě si *Náprava* rychle získala oblibu a vážnost. Pro svou konkrétnost a časově širokou aktuálnost byla jako potřebná příručka téměř beze změn opakovaně vydávána po celé 16. století.⁸⁷ Výsledkem *Nápravy* se stalo její praktické naplnění v podobě obrody Jednoty každodenním životem Bratří v soukromí i ve společenství.

⁸⁴ Augustovy rozepte s Úzkou radou Jednoty byly vyvolány úpravami Augustových spisů a duchovních písní ze strany Jednoty. Změny, které byly provedeny v rejstříku perikop a písních bratrského kancionálu, prováděli Starší dle probíhajících usnesení nové orientace Jednoty. Neschválení Summovníku a konečnou formu upravených písní nesl Augusta trpce. Jeho hněv se tak obracel na Jana Černého a především Jana Blahoslava, kteří se zabývali redakcí registru a kancionálu. Dotčeně nesl napomenutí Jednotou ke zklidnění a pokání, které za Jednotu sepsal Blahoslav. Srovnej ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 208-211.

⁸⁵ Blíže o životě a působení Bratra Augusty BÍLEK, Jakub. *Jan Augusta v letech samoty: 1548-1564*. Praha: Laichter, 1942; ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957; SMOLÍK, Josef. *Bratr Jan Augusta*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1984.

⁸⁶ Spis *Náprava* neboli *Napomenutí stálé: učiněné všem Věrným, ve všech Stavích, a po všech Zbořích v Jednotě, k napravení se skutečnému každého z nich v pravdě Křesťanství i povolání jeho v nynějších náramných pokušeních a nebezpečnostech*. Více HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464-1618*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-010-1. s. 215-283.

⁸⁷ Více o *Nápravě* včetně znění textů, vydáních, autorství a obsahu HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464-1618*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-010-1. s. 215-283.

Nápravu provedli Bratří i v otázce vyššího vzdělání kněží. *Dekretem o výchově mládenců* z roku 1555 prosadili zásadu, „že i bratrský bohoslovec má znát cizí jazyky, zvláště latinu.“ Správci sborů měli dbát, aby řemeslná práce mládenců nepřekračovala zbytečnou mez a nebyla na úkor studia. Studující kněžský dorost tak měl dostatek času na učení.⁸⁸

Řeč a charakter textu *Nápravy* ukazuje práci vzdělaných a literárně schopných autorů Jednoty. Stejně tak odráží nastolení biskupů do svého čela, a to včetně nové generace, vyškolené v duchu humanismu na univerzitách v cizině, uvědomění Starších v nutnosti odborné činnosti svých předních představitelů pro potřeby a postavení Jednoty. Noví bratrští správci už nevěnují svůj čas řemeslům, ale kromě biskupské a organizační činnosti, se zaměřují na odborné práce „filologické (Blahoslav), historické (Černý) i systematicko-dogmatické (Červenka).“⁸⁹

Bratr Jan Černý,⁹⁰ od roku 1553 biskup a správce mladoboleslavského sboru Jednoty, společně s Matějem Červenkou a Jiřím Izraelem hájil roku 1548 věrouku Bratrů před luterány v Královci. Roku 1555 se účastnil jednání s polskými evangelíky, roku 1556 představil Jednotu pruskému knížeti Albrechtovi a společně s Janem Blahoslavem se postavil proti osočování Jednoty z valdenství protestantským humanistickým teologem Flaciem Illyrikem.⁹¹ Roku 1557 inicioval přímluvy za Jednotu u krále Maxmiliána Habsburského. Přičinil se o rozkvět historických pamětí Jednoty. Podnětem byl požár Litomyšle, při kterém vzal za své i bratrský archiv. Shromážděné dokumenty k bratrským dějinám, včetně projevů příznivců a odpůrců, korespondence s reformátory, zvláště s Lutherem, záznamů z cest do ciziny, spisů o utrpení bratrských mučedníků a dalších bratrských spisů vyústili pod jeho vedením a prací ve stěžejní historické dílo *Akta Jednoty bratrské*. Řádné, pevně svázané knihy (folianty) systematizoval nejen jako probíhající události, ale i jako paměti starší. Inicioval shromáždění písemnosti k počátkům Jednoty, k čemuž přispěl sepsáním *Vyzdvižení původu v Jednotě od*

⁸⁸ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 123.

⁸⁹ SMOLÍK, Josef. *Bratr Jan Augusta*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1984. s. 68.

⁹⁰ Bratr Jan Černý, latinský Nigranus (*zřejmě 1508 - †1565 Mladá Boleslav) – biskup se sídlem v Mladé Boleslavi, spisovatel, dějepisec a obhájce Jednoty.

⁹¹ Matthias Flacius Illyricus (*1520 Labin - † 1575 Frankfurt-am-Main) – luteránský reformátor, teolog, jazykovědec, filosof a historik. Přední představitel radikálního jádra luteránů. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří *Catalogus testium Veritatis* (Katalog svědků Pravdy, 1556), *Eclesiastica Historia* (Dějiny církve, známé pod názvem Magdeburské centurie, 1559 - 1574) a *Clavis Scripturae Sacrae* (Klíč k Písmu svatému, 1567).

roku 1467 do roku 1559.⁹² Na této historické činnosti Jana Černého se významným způsobem podílel a později v ní pokračoval Jan Blahoslav.

Matěj Červenka⁹³ byl od roku 1553 bratrským biskupem a správcem sboru v Přerově, odkud společně s Janem Blahoslavem řídili sbory po celé Moravě. Vynikal diplomatickými schopnostmi již od doby ukončení svých studií na univerzitě ve Wittemberku. V roce 1540 představil Jednotu luteránskému teologovi Janu Hessovi ve Vratislavi a ve Štrasburku pak Martinu Bucerovi, Wolfgangu Fabriciovi Capítovi a Janu Kalvinu. Tím úspěšně zahájil přátelství Jednoty se švýcarskou reformací. Roku 1548 se s Janem Černým zúčastnil disputace Bratrů do Královce a examenu bratrské víry luteránskými teology, při které zajistili přijetí bratrských vyhnanců v Prusku. Roku 1556 zastupoval Jednotu na synodu v polském Pincowě. Aktivně se účastnil dalších setkání s polskou větví Jednoty a disputací s evangelíky doma i v cizině. K tomu roku 1558 Červenka napsal *Osvědčení a očištění se Jednoty bratrské*, ve kterém Jednota zdůvodňuje vlastní cestu. Posloužil Jednotě i jako systematický bohoslovec. Upravil bratrskou konfesi z roku 1535 pro nové vydání (1561, 1564) s překladem do němčiny a polštiny. V roce 1562 vydal *Žaltář* žalmů převzatých od hugenotů, které přeložil z latiny do češtiny. K roku 1564 napsal *Obecní a hlavní artikulové učení křesťanského v Jednotě zákona Kristova*, ve kterém popsal bratrskou věrouku se snahou vystihnout styčné body s luterským a kalvínským učením. Společně s Janem Blahoslavem sestavili sbírku českých přísloví.⁹⁴

Jan Blahoslav,⁹⁵ od roku 1557 bratrský biskup a správce sboru v Ivančicích, byl nejmladším a nejvzdělanějším z nově zvolených biskupů. Právě pod jeho vedením Jednota začala znovu vzkvétat. Podnikal diplomatické cesty a mírnou cestou jednání usiloval o uznání Jednoty politicko-náboženským světem. Vybuřoval Ivančický sbor a věhlasnou kněžskou

⁹² Více o Janu Černém VÁŠA, Čeněk. *Stručné vypravování z dějin Jednoty bratrské*. Nákladem Čenka Váši v Krábčicích, 1894. s. 155-157. Rovněž ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 217-220 a VÝZNAMNÉ POSTAVY STARÉ JEDNOTY BRATRSKÉ A JEJÍCH DÍLO. Sborník k 500. výročí vzniku Jednoty bratrské. Připravil ThDr. A PhDr. Miloslav Kaňak se spolupracovníky. Praha, 1957. s. 129-143.

⁹³ Matěj Červenka, latinsky Erythraeus (*1521 Čelákovice - †1569 Přerov) – biskup se sídlem v Přerově, diplomat a teolog Jednoty.

⁹⁴ Více o Matěji Červenkovi VÁŠA, Čeněk. *Stručné vypravování z dějin Jednoty bratrské*. Nákladem Čenka Váši v Krábčicích, 1894. s. 124-126. Rovněž ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 214-217 a VÝZNAMNÉ POSTAVY STARÉ JEDNOTY BRATRSKÉ A JEJÍCH DÍLO. Sborník k 500. výročí vzniku Jednoty bratrské. Připravil ThDr. A PhDr. Miloslav Kaňak se spolupracovníky. Praha, 1957. s. 144-152.

⁹⁵ Jan Blahoslav (*1523 Přerov - † 1571 Moravský Krumlov) – biskup Jednoty se sídlem v Ivančicích, humanista, filolog, překladatel, autor mnoha významných spisů a stylisticky vybroušeného překladu *Nového zákona* do češtiny. Vášnivý propagátor a obhájce vzdělání. O Janu Blahoslavovi pojednává blíže kapitola 4 této bakalářské práce, s. 36-57.

školu s vynikající přípravou k univerzitnímu vzdělání, jehož byl reprezentantem. Zřídil bratrskou tiskárnu, ze které roku 1564 spatřil světlo světa Blahoslavův překlad *Nového zákona* do češtiny. Zasadil se o rozvoj bratrského školství s principy humanistického vzdělávání, ve kterém viděl základní prostředek rozvoje společnosti. Svým působením propojil bratrskou zbožnost s duchem humanismu, viru v Boha s vírou ve schopnosti člověka. Blahoslavův konkrétní a duchovní přínos je tak velký, že zasluhuje samostatnou kapitolu práce. Vzápětí se mu budeme věnovat.

S přihlédnutím k výše zmiňovaným okolnostem lze stručně konstatovat, že po smrti Lukáše Pražského (1528) prošla Jednota dalšími změnami a umožnila šlechtě vstupovat jako aktivní členové do Jednoty, aniž by se tito museli vzdávat svých výsad. Pod vedením Jana Augusty zmírnila a po vyhodnocení znovu zvýšila svou kritičnost k luterské orientaci, rovněž také rozšířila své styky se švýcarskou reformací. Vstoupila na zahraniční univerzity a posílila vnitřní řády kněžimi vyškolenými v zahraničí. Zároveň se předložením latinské Bratrské konfese roku 1535 králi Ferdinandovi I. snažila vyvrátit pomluvy o své nauce a upevnit tím své postavení.⁹⁶ Jan Augusta vynikl v době svého aktivního působení (1532-1548) především svou iniciativní a nebojácnou povahou v nábožensko-politické činnosti Jednoty, avšak negativní stanovisko biskupa Augusty a jeho přívrženců vůči dobové pokrokovosti Jednoty a vzdělání zvláště způsobilo uvnitř obce nemalé napětí. Reorganizace správy Jednoty v roce 1553 a 1557, tak aby Jednotu vedli čtyři biskupové v pospolitosti s radou Starších a bratrským synodem, vytvořila pevnou formaci s ukotveným bratrským učením a zavedenou kázní. Pod vedením nové vzdělané generace prohloubila Jednota zahraniční styky, zajistila přijetí svých sborů v cizině a dlouhodobou péči o ně a v neposlední řadě posílila vlastní identitu a úroveň vzdělání. V čele s Janem Blahoslavem uvedla Jednota své kroky do souladu s kulturním duchem humanismu a stala se vlajkovou lodí české reformace. To vše se odehrálo na pozadí

⁹⁶ Na jaře roku 1535 se Bratřím prostřednictvím osobních jednání ve Wittenberku a následného listu Martina Luthera dostalo povzbuzení a ocenění bratrské víry: „Povězte Bratřím od nás, ať se toho dobrého, co jim Pán Bůh z milosti dal, věrně drží a v dobrých rádech svých zůstávají.“ Podobně psal i Melanchton Bratru Bavorynskému. Na základě těchto ohlasů z Německa sepsali v létě 1535 Bratři Bratrskou konfesi, kterou podepsalo dvanáct pánů a třicet tři rytířů. Své vyznání v latinském překladu přivezli čtyři Bratři do Vídně, kde byli králem Ferdinandem I. pan Vilém Křinecký a pan Jindřich Domoucký dne 14. listopadu přijati a Bratrskou konfesi mu předali. Počátkem ledna 1536 vyšla výše zmíněná Bratrská konfese českým tiskem pod názvem „Počet z víry a naučení křesťanského, králi Jeho Milosti ve Vídni podaný od pánův a rytířstva království Českého, kteříž jsou z Jednoty Bratří Zákona Kristova, léta 1535“. Druhé vydání bylo vytištěno v Litomyšli už 14. května 1536. Stala se společným výrazem víry Bratří před domácí veřejností, rovněž v latinském překladu roku 1538 vydaným ve Wittenberku i před veřejností evropskou. Obsahuje 20 článků a je sestavena podle Lutherova Katechismu. Blíže HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu, díl V*. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948. s. 54–58 a ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty v přehledu*. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení*. Kolegium autorů. Praha: ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 35.

bouřlivých politických zvrátů, přičemž se Jednota dokázala neztratit v okolním, mnohdy nepřehledném ději a postupovat v budování vztahů a pospolitosti s okolním světem.

3 Humanismus a Jednota bratrská

Pro pochopení humanistické osobnosti Jana Blahoslava, jeho lásky k humanismu jako nástroji zdokonalování jednotlivce a společností, rovněž i Blahoslavova pracovního stylu, který stojí za neuvěřitelným množstvím Blahoslavem vykonané práce, je nutné přiblížit, kdo byl (a je) humanista. Zároveň zodpovědět otázku, proč se Jednota bratrská se bránila setkání s humanismem, za pomoci kterého Jan Blahoslav „postavil svou Jednotu, do té doby kulturně tak chudou, v čelo národní vzdělanosti.“⁹⁷

3.1 Humanista a *studia humanitas*

15. a 16. století je charakterizováno obnoveným zájmem člověka o přírodu, rozvojem přírodních věd a techniky. Převratné proměny otřásly životními jistotami lidí, což vedlo ke vzniku renesančního humanismu a reformace. Renesanční humanismus,⁹⁸ který se zrodil v Itálii, se opřel o individualitu a vlastní schopnosti člověka, podpořil vědy a filosofii. Reformace se snažila o očištění a obnovu křesťanství návratem k Písmu a oproti zavedené církevní praxi znovu pozvedla otázku predestinace.

Vědecký humanismus je často charakterizován návratem k antice, k jejím pramenům. Humanistické heslo „*ad fontes*“ kladlo důraz na rozpoznání podstaty věci (*rerum cognoscere causae*) s cílem neidealizovat ani nekanonizovat pramenné texty. Pozvedlo se jako kritika středověké scholastiky a jejích dogmatických autorit. Humanismus se stál pragmatickým uvědoměním si jazykového a dějinného světa, v němž člověk žije. Spolu se zájmem o historii byl zdrojem humanismu klasický předobraz antického jazyka.

Pojem *humanista*, který se objevil v pozdním 15. století a ve století 16. již byl běžně užívaným výrazem, označoval profesora nebo učence, učitele nebo studenta humanistických oborů. *Renesanční humanista* byl tedy vzdělanec, jenž se vyznal v dobře definované a ohraničené oblasti studia, která obsahovala určitou řadu disciplín. Dnes používaný pojem *renesanční humanisté* je označením široce rozvětveného svazku intelektuálů, které spojoval zájem o svobodu člověka, jeho důstojnost a víru ve vlastní schopnosti k zdokonalování.

⁹⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav. *Vývoj a význam Jednoty na poli kulturním*. In: JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení. Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 215.

⁹⁸ K základnímu rozlišení pojmů humanismus a renesance použiji tuto formulaci: „Humanismus byl kulturním proudem, uplatňujícím se hlavně ve sféře přírodních a společenských věd, literatury i v oblasti politické teorie. Pro vyjádření nového chápání života v umění i životním stylu se ujalo označení renesance.“ ČORNEJ, Petr a kol. *Dějiny země Koruny české I*. 1. vyd. Praha: PASEKA, 1992. ISBN 80-85192-29-2. s. 205.

Odsud pochází i důraz na životopisy, paměti a výchovné příručky s cílem zvýšit kvalitu činností a života člověka. Humanista je typ *homo faber*, tvůrčí člověk, jehož činnost vede k získávání zkušeností v praktickém světě, které využívá ke svému užitku. Obsahem jeho života je vědět, vynalézat, objevovat. Současně se nezřídka pochyb o svých činnostech a je otevřen nápravám. Je nakloněn myšlenkám náboženské tolerance, smíru, zachování suverenity na různých úrovních. Humanistické vzdělání mělo hodně šlechticů a panovníků, ovšem v mocenských zájmech se málokdy promítlo do způsobu jejich vlády.

Základním korpusem humanistického vzdělání byly předměty, které se zabývaly jazykem nebo morálkou: gramatika, rétorika, poezie, historie a morální filozofie. Jedním ze spojovacích článků byla latina. K základnímu vzdělání humanisty té doby ještě patřila řečtina a hebrejšтина. Po absolvování *studia humanitas* ovládal humanistický učenec gramatiku latiny jak slovem tak písmem, byl zdatný literát a textový kritik, řečník a diplomat. Působil ve službách oficiálních historiografů, často i ve službách panovníků. Morální filosofie se odrážela ve výchovných a mravoučných traktátech.

Textově je humanismus vázán především na množství překladů, komentářů, biografii, dále na dějiny, polemiky a dopisy. Stojí na systematickém utřídění látky doplněném jasným a srozumitelným výkladem. Forma a estetika zde také hrály důležitou roli.

Po 16. století humanismus představuje spíše vzdělávací a kulturní program, který věnuje značnou pozornost některým oblastem studia a rozvíjí je.

Humanismus byl vázán na univerzitní prostředí. Adaptoval se ve vysoce specializovaném vzdělávacím systému středověku *septem artes liberales*, děleném v průběhu studia na počáteční *trivium* (gramatika, logika, rétorika) a pokročilejší *kvadrivium* (aritmetika, geometrie, hudba, astronomie). Historie, poezie a etika byly součástí výuky výše uvedených disciplín. Vyšších akademických stupňů bylo možné dosáhnout v teologii, právu či lékařství. Vlivem humanismu se postupně se rozvinuly vlastní, rozdílné tradice: teologie, římské a kanonické právo, medicína, matematika, astronomie a astrologie, logika a přírodní filozofie, gramatika a rétorika. Cílem humanistické výuky bylo vychovat člověka jako odpovědného člena společnosti.⁹⁹

⁹⁹ Heslo *Humanismus* In: <http://www.phil.muni.cz/fil/renesance/humanismus.html>. Rovněž LE GOFF, Jacques: *Intelektuálové ve středověku. Kapitola 3. Od univerzitního vzdělance k humanistovi*. [dosl. naps. Michal Svatoš] ; [z fr. orig. přel. Luďa Klusáková], [Otomar L. Krejča]. - Vyd. 1. – Praha: Karolinum, 1999. 183 s. - Original.: *Les intellectuels au Moyen Âge*. ISBN 80-7184-256-7. s. 107 -139.

Důstojnost, svoboda a soběstačnost člověka byly zdůvodněny jeho rozumem a schopností rozhodovat sám o sobě na základě poznání a vedení. Humanita (lidskost) a hluboké, rozsáhlé vzdělání zde tvoří nedělitelnou hodnotu.¹⁰⁰

3.2 Jednota bratrská a humanismus

Cílem Jednoty a křesťanství, o jehož obnovu usilovala reformace, byl rovněž svobodný, důstojný a odpovědný člověk. Jednota se, jak jsme mohli sledovat, vzdělání a humanismu velmi dlouho vyhýbala.

Kolébka humanismu stála v městských státech severní Itálie, což samo o sobě budilo v Bratřích podezření. Jednota, která odmítala panování křesťana nad křesťanem a jurisdikci papežské moci, měla zcela správné předpoklady, neboť křídlo latinských humanistů tvořili většinou šlechtici a katolíci. Zcela nepřijatelnou byla pro Jednotu „exkluzivnost vzdělaneckého křídla raného latinského humanismu,“ jehož heslem byl Horatiův verš „odi profanum vulgus et arceo“ (nenávidím prostý lid a straním se ho). Národní humanisté byli Jednotě svým sociálním postojem blízcí, avšak utrakvistické hnutí, kterému byli národní humanisté většinou nakloněni, neustále zaujímalu vůči Bratrům kritický postoj.¹⁰¹

Humanistickou myšlenku vyřešení sporů mírovou cestou, která byla Jednotě blízká, měla Jednota nahrazenou zásadou bratrské svornosti a pospolitosti. Výchovná teorie a praxe byla záležitostí celého společenství a směrnic Dekretů Jednoty. Intelektuální průbojnost humanismu tak nekorespondovala se sborovým myšlením. Čistota tradice a cizí (individuální humanistické) vzory byly v přímém rozporu. Jednota byla rovněž vzdálená společenskému zařazení humanistů, jejichž domovem a prostředím byly domy panovníků a akademie. Zřejmě i otázku financování studií byla Jednota schopná řešit až vstupem pánů.

Odstup od světa znamenal pro Jednotu izolaci a existenční ohrožení, otevřenost světu naopak vstup do pospolitosti s ostatními. Zde přichází uvědomění si potřeby latiny, umění diplomacie a jasné, srozumitelné argumentace vlastního učení za pomoci dějinných pramenů, sjednocených pojmů a faktů. Roku 1530 vyslali Bratři své mládence na humanistické

¹⁰⁰ Heslo *Humanismus* In: BERKA, Karel, et al. *Filozofický slovník A-N*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1985. ISBN 25-012-85. s. 250. Vlivu humanismu na činnost vysokých škol pražských si všimá i Zikmund Winter. Srovnej WINTER, Zikmund. *Děje vysokých škol pražských*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1897. s. 30-31.

¹⁰¹ Citace a blíže k tématu KOPECKÝ, Milan. *K traktátu O učení V.Krasonického: památce akademika Rudolfa Urbánka*. ZKT 14, 1987. s. 2.

univerzity za vzděláním. To mělo Jednotě posloužit především jako zbroj proti neustálým útokům a pronásledováním.

Jan Blahoslav tento cíl překročil. Během svých studií a prostřednictvím setkání s humanisty zjistil, že nesmírná přitažlivost humanismu v sobě obsahuje nepřeberné možnosti ke zdokonalení Jednoty jako národnostní Kristové obce s výlučným posláním.¹⁰² Doslova v sobě ztělesnil syntézu křesťanské reformace a humanismu. Ponechal každému směru jeho přirozenost a vytvořil mezi nimi tvůrčí souzvuk.¹⁰³ Uplatněním humanistických zásad a metod v Jednotě nejen obnovil její svéráznost, ale dovedl Jednotu ke kulturní vyspělosti.

¹⁰² Bratři věřili, že „Jednota vznikla z Boží vůle a že byl český národ vyvolen, aby v něm před jinými národy bylo obnoveno čisté evangelium a postaveno zase na svícen.“ VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red. J. B. Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 16.

¹⁰³ ČAPEK, Jan Blahoslav. *Vývoj a význam Jednoty na poli kulturním*. In: JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení. Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 215.

4 Jan Blahoslav – vzdělání ve službách svornosti

Jan Blahoslav je řazen mezi historické osobnosti České země. Jeho význam je připomínán v muzejních expozicích Přerova a Kralic, působení, činnost a šíření odkazu ožívuje každoroční studentský majáles gymnázia Jana Blahoslava v moravských Ivančicích. Blahoslavova osobnost a dílo máji své pevné zastoupení ve výuce českého jazyka, literatury a dějepisu na základních, středních a vysokých školách. Tuto přízeň, důvěru a ocenění získal Blahoslavův konstruktivní duch svou vášnivou a osobní zaujatostí pro zušlechtění okolního světa, vytríbenost českého jazyka a humanistické principy, které vepsal do zbožnosti Jednoty bratrské.

4.1 Jan Blahoslav – bratrský mládenec

Jan Blahoslav, původním jménem Jan Blažek¹⁰⁴ byl „narozen z počestných a zbožných rodičů v Přerově moravském 1523.“¹⁰⁵ „Dulcissima patria“, přesladký domov, jak nazýval Přerov, byl již při jeho zrození dne 20. února 1523 kvetoucí sídlo Bratří.“¹⁰⁶ „Místo sudiček stálo u kolébky Jana Blahoslava religiózně vyhraněné rodinné prostředí a spolu s ním i město, podmaňující si životními podmínkami své obyvatele.“¹⁰⁷ Shodou okolností proběhla v roce Blahoslavova narození diskuse mezi Lukášem Pražským a Martinem Lutherem o nutnosti vyššího vzdělání duchovních a jazykového studia v Jednotě.¹⁰⁸ Právě v oblasti vyššího a humanistického vzdělání pronesl Jan Blahoslav o mnoho let později a již jako biskup Jednoty bratrské rozhodující slovo.

Janáček uvádí,¹⁰⁹ že se Jan Blahoslav narodil do poměrně zámožné měšťanské rodiny, která se věrně hlásila k Jednotě bratrské. Jeho matka Kateřina patřila k nejoddanějším členkám přerovského bratrského sboru, jenž byl velmi početný. Prostedí a rodina bezprostředně ovlivnily vývoj osobnosti Jana Blahoslava, láska a věrnost Jednotě bratrské se

¹⁰⁴ Užívané jméno Jan Blažek měl Jan Blahoslav po svém otci, který slul Blažek. Matka Kateřina, rozená Bezperová. Odtud užíval Blahoslav na svých studiích ve Wittenbergu též jména Joannes Blasius Przeroviensis, to jest Jan Blažek Přerovský. Později se také podepisoval jako Joannes Blagoslaus nebo užíval začátečních písmen J. B. P. Rovněž používal zřečtěných jmen svého otce Macarius a své matky Apterix.

¹⁰⁵ VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red. J.B. Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 7.

¹⁰⁶ VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red. J.B. Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 9-10.

¹⁰⁷ JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. s. 9.

¹⁰⁸ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty v přehledu*. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení*. Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 30. Rovněž v kapitole 2.2.2 této práce, s. 18-20.

¹⁰⁹ Srovnej JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. s. 9.

stála pomyslnou červenou nití jeho života. Jednota bratrská, jak už jsme mohli sledovat v předchozí kapitole, měla velice přísné morální zásady, které platily pro všechny členy této obce. „Bylo prostě nemyslitelné pro všechny příslušníky Jednoty, aby se oddávali bezbožnému obžerství, opilství, smilství, mamonu, rouhačství a všem ostatním hříchům, odsouzeným v základních morálních požadavcích křesťanství.“¹¹⁰ Platnost přísných zásad s důrazem na jejich dodržování přijal a řídil se jimi po celý svůj život i Jan Blahoslav. Zbožnost, mravní hodnoty, smysl pro praktické poslání každé činnosti a nejvyšší pochopení pro osobní odpovědnost byly oporou jeho životní cesty.

Jako desetiletý hoch nastoupil v Přerově do bratrské školy pod vedením Bratra Jana Wolfa, správce přerovského sboru. Jan Wolf se stal Blahoslavovi vzorem pro jeho hlubokou mravní sílu, skromnost, sebeovládání a ochotu vždy pomoci. V *Knize úmrtí*¹¹¹ Jednoty bratrské Jan Blahoslav věnoval tomuto muži jednu z nejvroucnějších charakteristik: „Neb sem nikdá jemu podobného neviděl aniž vím, aby nyní Jednota jemu podobného měla, a to v těchto věcech: v ochotnosti, přívětivosti, opatrné mluvnosti, pobožnosti, příkladnosti, vážnosti, jímání lidí milostí k sobě etc...Člověktě byl, ale takový člověk, jakýchž velmi málo jest....“¹¹²

Vedle znalostí, načerpaných v bratrské škole, získal Jan Blahoslav snad samostatným učením¹¹³ i základní latinské vědomosti, což jen potvrdilo jeho vlastní, zanícený zájem o vzdělání. Po sedmi letech pilného studia Jana Blahoslava na přerovské bratrské škole, která byla v této době zaměřena pouze na samotné bratrské bohosloví,¹¹⁴ bylo v Jednotě rozhodnuto o přípravě Jana Blahoslava na kněžskou dráhu.

V roce 1540 nastoupil sedmnáctiletý Jan Blahoslav do učení ke správci prostějovského sboru, Bratru Martinu Michalcovi,¹¹⁵ jako bratrský mládenec neboli čeledín. Byla to nejvyšší

¹¹⁰ JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. s. 11.

¹¹¹ *Knihy úmrtí* neboli Nekrologia jsou sbírkou záznamů o úmrtí, obsahující i jednotlivé charakteristiky Bratří. Záznamy sahají až k roku 1467. Více v MÜLLER, Josef Theodor. *Dějiny Jednoty Bratrské I*. Přeložil F. M. Bartoš. Praha: Nákladem Jednoty Bratrské, 1923, s. 351-354.

¹¹² *Z Blahoslavových charakteristik některých předních osobností Jednoty* ve VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red. J. B. Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949, s. 194-195.

¹¹³ Srovnej JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966, s. 9.

¹¹⁴ O Bratru Wolfovi MALÍNSKÝ, František. *Život Jana Blahoslava*. Praha: Spolek Komenského, 1923. s. 5-6.

¹¹⁵ Martin Michalec (*1504 – †1547) – žák Lukáše Pražského, současník Jana Augusty. Roku 1537 byl v Přerově zvolen za biskupa a byla mu svěřena péče o výchovu kněžského dorostu. Velkorysý pedagog, podporovatel iniciativnosti žáků. Mládenec pro vrcholové služby v Jednotě si pečlivě volil. Blíže *VÝZNAMNÉ POSTAVY STARÉ JEDNOTY BRATRSKÉ A JEJÍCH DÍLO*. Sborník k 500. výročí vzniku Jednoty bratrské. Připravil ThDr. a PhDr. Miloslav Kaňak se spolupracovníky. Praha, 1957. s. 144-145 a ČAPEK, Jan Blahoslav.

forma výuky soudobé Jednoty, kde Jan Blahoslav prohloubil své znalosti bratrské teologie a podrobně se seznámil s vnitřními záležitostmi církve. Rovněž vyučoval na bratrské škole. Martin Michalec odhalil Blahoslavovy schopnosti a nadání, proto ho roku 1543 poslal na humanistické gymnázium do Goldbergu ve Slezsku, věhlasnou instituci vedenou rektorem Valentinem Trotzendorfem.¹¹⁶

„Latinská republika,“¹¹⁷ jak bylo nazýváno toto gymnázium, byla vybudována na promyšleném systému výuky bez kratochvil a zahálky od rána do noci. Bylo to prostředí „horlící pro čistotu a dokonalé pochopení latiny a řečtiny, pro jasnost a účinnost každého projevu slovem psaným a vyřčeným, pro naprostou formální bezúhonnost výrazu.“¹¹⁸ Rok studia na goldbergsčém gymnázium byl pro Jana Blahoslava úvodní lekcí humanistického vzdělání, ve kterém pro sebe objevil a navždy si zamiloval nový svět, poznal tajemství jazyka, systému a humanistických metod.

Dobré výsledky studia a věrně zachovaná bratrská zbožnost byly důvodem rozhodnutí Starších Jednoty ohledně dalšího studia Jana Blahoslava na wittenbergsčé univerzitě, kam odešel v roce 1544. Wittenberk té doby byl nejen křižovatkou protestantského světa, kde se střetávaly kulturní, náboženské a politické proudy Evropy, ale především samotným velkým světem humanistické učenosti, jemuž ve Wittenbergu udával směr Philipp Melanchton.¹¹⁹ Tato náboženská a politická autorita, věhlasný pedagog a vynikající lingvista spojoval v sobě zbožnost a humanismus,¹²⁰ což se ukázalo prospěšným jak pro Lutherovou reformaci, tak pro kulturní rozvoj Německa. Láska Jana Blahoslava k humanismu se prohloubila a utvrdila jeho zájem nejen o lingvistiku. Vedle studia jazyků, teologického a historického studia se Jan

Vývoj a význam Jednoty na poli kulturním. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení.* Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 208.

¹¹⁶ Valentin Trotzendorf, původně Valentin Friedland (*1490 - †1556) – německý humanista, protestantský pedagog, věrný žák a následovatel humanistického přístupu Philippa Melanchtona. Ve svém goldbersčém ústavu dbal na přípravu studentů jak v latině, tak v řečtině a všech předmětech, nezbytných k univerzitnímu vzdělání, tj. především na průpravu trivia sedmera svobodných umění (latinsky septem artes liberales). Důraz byl kladen na důkladnou znalost latiny a řečtiny, elegantní psaní (stylistiku), jasné a zřetelné vyjadřování (rétoriku).

¹¹⁷ Blíže ČAPEK, Jan Blahoslav. *Vývoj a význam Jednoty na poli kulturním.* In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení.* Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s.211

¹¹⁸ JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav.* I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. s. 20.

¹¹⁹ Philipp Melanchthon, pořečtená forma příjmení Schwarzerdt (*1497 Bretten – † 1560 Wittenberg) - vynikající humanistický učenec, reformační teolog, vysokoškolský pedagog, poradce a přítel Martina Luthera. Ve své teologické pozici se snažil hledat konsenzus mezi reformačními myšlenkovými proudy. V roce 1519 se účastnil Lutherovy disputace s Eckem, roku 1529 byl přítomen na říšském sněmu ve Špýru a následujícího roku na sněmu v Augsburgu. Zde bylo císaři Karlu V. předloženo jeho nejvýznamnější dílo *Augsburské vyznání víry*. Zasloužil se o reformu evangelického církevního systému a německého školství.

¹²⁰ „Philipp Melanchton svou péčí o latinské školy dodal nového rázu humanismu, zvláště školskému, zvanému „litterata pietas“ (zbožnost vzdělaná v kultuře klasické)...“ NOVÁK, Arne. *Stručné dějiny literatury české.* Olomouc: R. Promberger, 1946. s. 59.

Blahoslav zajímal o hudbu, její teorii i o její praktickou úlohu v bohoslužbě. Wittemberk stál v čele i těchto umělecky hudebních snah, proto je možné, že seznámení s hudebními díly, která se tiskla ve wittenberské tiskárně Rhauově,¹²¹ bylo pro Blahoslava inspirací k podobné práci v českém jazyce. O 14 let později zúročil Jan Blahoslav tyto zkušenosti při vypracování svého spisu *Musika*.¹²²

Zřejmě právě ve Wittemberku si Jan Blahoslav plně uvědomil přínos vědy a kultury pro celou společnost. Humanismu a jeho vzájemnému propojení se zbožností Jednoty bratrské zasvětil Jan Blahoslav celý svůj život, neboť objevil, že „pravý humanismus má mnohem širší pole působnosti, než jaké nabízí zájem o jazyky. Humanista se mohl stejně intenzivně jako jazykovědou zabývat historií, hudbou nebo dokonce vlastní tvůrčí činností literární, mohl teoretizovat a přitom mohl pomáhat praxi hned na několika polích současně.“¹²³ Živým důkazem těchto možností byl pro něj sám Philipp Melanchton.

Před vypuknutím Šmalkadské války v roce 1545 se Jan Blahoslav vrátil z Wittenberku zpět do Prostějova k biskupovi Martinu Michalcovi, který byl pověřen synodem Jednoty připravit k vydání soubor korespondence mezi Jednotou a německými luterány. Pro Michalcova pomocníka Jana Blahoslava se naskytla velká příležitost k seznámení se s podstatnými doklady z dějin Jednoty. Své poznatky Jan Blahoslav utřídil v roce 1547 napsáním spisu *O původu jednoty bratrské a řádu v ní*. Nepopisoval události, ale ukázněně a logicky uplatnil prameny, čímž dodal svému dílu sílu a úroveň humanistického rázu.¹²⁴

Po smrti Martina Michalce v roce 1548 se Jan Blahoslav stal pomocníkem Jana Černého¹²⁵ v Mladé Boleslavi, hlavním sídle české větve Jednoty. Z perzekucemi nezasažené Moravy se ocitl uprostřed událostí největší tísně, které zmítaly Jednotou. Jak již bylo uvedeno, královský hněv Ferdinanda I. Habsburského, podpořený jeho vítězstvím proti protestantské opozici v podobě kurfiřtského Saska, se obrátil proti Jednotě, jejíž odbojná šlechta i přes královský české stavy do zbraně povolávající mandát odmítla poskytnout habsburskému táboru vojenskou a peněžitou pomoc. I přes petice a deputace Bratří ke králi došlo k obnovení platnosti svatojakubského mandátu a vydání nového mandátu roku 1548 proti Jednotě, který naprosto zakázal činnost této obce na celém území Čech. Všichni Bratří,

¹²¹ Srovnej MALÍNSKÝ, František. *Život Jana Blahoslava*. Praha: Spolek Komenského, 1923. s. 8-9.

¹²² O spisu *Musika* více kapitola 4.3.5 této práce, s. 49-50.

¹²³ JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. s. 23-24.

¹²⁴ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské theologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 178.

¹²⁵ O Janu Černém blíže v kapitole 2.3.3 této práce, s. 29-30.

kteří by nepřestoupili ke katolictví nebo utrakvismu, se museli vystěhovat včetně ztráty svého majetku ve prospěch krále. Starší Jednoty vynaložili velké úsilí při zabezpečení útočiště v Polsku a Prusku pro bratrské emigranty.

V souvislosti s Janem Blahoslavem lze podotknout, že stalá kritičnost Jednoty ke světu, jakož i k vyššímu a humanistickému vzdělání, měla i v této době nepříznivý ohlas. Její odstup byl považován za projev sektářství, což Starší Jednoty pochopili během polemiky s luteránskými teology pod vedením biskupa Pavla Sperata,¹²⁶ který poučen perzekucí za vlastní hlásání reformačních myšlenek, zůstával k Bratřím tolerantní a příznivý. „Jestliže si měla Jednota zachovat samostatnou existenci (už bez ohledu na její uznání za legální církev v Čechách, které bylo nyní v nedohlednu), bylo nutno, aby se prezentovala jako skutečná církev, zachovávající respekt k vzdělání a udržující dobré vztahy k ostatním reformovaným církvím.“¹²⁷ Respekt ke vzdělání paradoxně znamenal největší sílu ve světě rozhodujícím o bytí a nebytí Jednoty.

Lze se domnívat, že rozhodnutí Starších Jednoty poslat v roce 1549 Jana Blahoslava a Jana Rokytu na studia do Královce a posléze do Basileje, věhlasného města vědců, humanistů a teologů zvučných jmen, tolerantního k emigrantům a náboženským skupinám, bylo cíleným rozhodnutím s náboženskopolitickým ohledem na nutnost dobré reprezentace Jednoty (nejen) před reformovanými církvemi a možnosti lepší orientace ve světě kalvinismu. Bohužel pro Jana Blahoslava mimořádná příležitost humanistického studia v Basileji skončila po několika týdnech, a to z důvodu těžké nemoci v lednu 1550, po které se o Velikonocích téhož roku na rádu lékařů vrátil domů do Přerova. Ovšem i tak krátká doba poskytla Janu Blahoslavovi možnost blízkého seznámení se s českým humanistou Zikmundem Hrubým z Jelení,¹²⁸

¹²⁶ Diskuse bratrského synodu v Prostějově s luterským biskupem Pavlem Speratem proběhla prostřednictvím výměny písemných zpráv na podzim roku 1549. V době pronásledování Bratrů na jaře 1549 Sperat vyjednal přijetí bratrských přistěhovalců do pruské luterské církve. Dekrety o 21 člancích s podmínkami přijetí nešetřily náboženskou a národnostní osobitost Jednoty. Ve vztahu ke vzdělání naopak představovaly budoucí přínos. Otázku vzdělání řešil článek č. 19, který povinoval Jednotu posílat děti do pruských latinských škol, „aby se naučili latině a svobodným uměním zejména ti, které chtějí (Čechové) dáti později lidu svému za pastýře.“ Speratovo poslání příznačně přinesl na Moravu Jan Blahoslav, jehož nadání Sperat nejen vystihl, ale rovněž podpořil doporučujícími listy k učencům do Basileje. Bratrský synod Speratovo stanovisko uznal a pro své očištění z nařčení zneužívání vyšší vzdělanosti vypravil na studia do Královce tři a do Basileje dva jinochy: Jana Blahoslava a Jana Rokytu. Blíže HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 28-30. Rovněž BIDLO, Jaroslav (ed.). *Akty Jednoty bratrské sv. I*. Brno, 1915. s. 63-69 a ODLOŽILÍK, Otakar. *Blahoslav a severní humanisté*. In: *JAN BLAHOŠLAV – předchůdce J.A.Komenského 1571-1971*: Sborník studií k čtyřtému výročí úmrtí Jana Blahoslava. Svatoslav Bimka, Pavel Floss (ed.). Uherský Brod: Muzeum J.A.Komenského, 1972. s. 38-41.

¹²⁷ JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. s. 41.

¹²⁸ Zikmund Hrubý z Jelení, latinským jménem Sigismund Gelenius, (*1497 Praha - †1554 Basilej) - humanista, překladatel, spisovatel a filolog, jeden z nejvýznamnějších českých učenců své doby. Otcem Zikmunda Hrubého

zvaným Gellenius, rektorem proslulé Frobeniovy tiskárny v Basileji, v jehož domě během svých studií Jan Blahoslav bydlel. Od něj načerpal Blahoslav zkušenosti nejen v oboru estetické úpravy knih a knihtisku, ale blíže se seznámil s překlady biblických knih.¹²⁹ Zřejmě právě zde získal Blahoslav praktickou zkušenost a inspiraci pro svůj překlad a tiskové vydání *Nového zákona* z roku 1564 (v opraveném vydání roku 1568). Blahoslavovy praktické poznatky se rovněž zrcadlí v činnosti tiskárny v bratrských Ivančicích (činnost od roku 1562), z níž vycházely graficky krásně upravené spisy pod přímým Blahoslavovým dohledem.¹³⁰

Během svého zotavování po nemoci napsal sedmadvacetiletý Jan Blahoslav spis *O zraku*, v němž psal o pokušení a cestě, jak se mu ubránit. Zdá se, že tento spis nebyl jen mravoučným pojednáním,¹³¹ ale utříděním vlastních myšlenek mladého muže, zasvěceného celibátu, jehož vzhled, vzdělanost a vybrané chování jistě vzbuzovaly přirozený zájem dívek o něj. Stejně tak i on, jako muž, jistě pociťoval přirozený zájem o dívky a jejich krásu či ušlechtilost. „Než někdy se pak a často trefí, že uzříš některou osobu, a hned učiješ pojednou pohnutí myslí, a srdce jakési zkormoucení, tak že duch tvůj libuje sobě to velmi, rád na to hledí, a může-li a smí-li, rád s tou osobou promluví; potká-li a pomine, nemůže-li jiného, ale ještě se ohlédne, a jakési počije bolesti a lítosti, že nemůže promluvit, aspoň déle pohleděti.“¹³² Pominu-li zamyšlení, jestli ve zmíněné citaci ze *Spisu o zraku* přece jen se neodráží zalíbení Jana Blahoslava v „některé“ dívce a projev upřímného smutku autora, lze podtrhnout, že spis byl ukázkou vybroušeného vyjadřování s jasným a uhlazeným stylem řeči,

byl Řehoř Hrubý z Jelení, šlechtic, který své rozsáhlé vědomosti získal samostatným studiem. Patřil k nadšeným stoupencům humanistického programu Viktorína Kornela ze Všehrd. Gellenius studoval na univerzitě v Praze, poté šel na studia do Itálie. Procestoval Itálii, Německo, Francii atd. Od roku 1524 žil v Basileji. Zde na popud Erasma Rotterdamského působil jako korektor klasických jazyků a hebrejštiny ve slavné Frobeniově tiskárně. Stal se uznávaným textovým kritikem a vydavatelem děl antických autorů a také překladatelem řeckých spisovatelů do latiny. Stýkal se a korespondoval s řadou tehdy předních humanistů, např. s Erasmem, Melancthonem nebo Camerariusem. Jako vědec vynikal erudicí, filozofickým rozhledem, kritičností a věcností. Proslul jako autor „symfonického slovníku“ čtyř evropských jazyků, mezi nimi i „slovanského“ (tj. v podstatě češtiny), latinským názvem *Lexicon symphonum, quo quattuor linguarum Europae familiarum, Graecae scilicet, latinae, germanicas ac Slavicae concordia consonantiaque indicatur* (Basilej, 1537), ve kterém mimo jiné porovnal zvukovou shodu těchto jazyků, resp. jejich jednotlivých slov. Předpokládá se, že významně ovlivnil Jiřího Melantricha z Aventina, později nejvýznamnějšího českého renesančního tiskaře a nakladatele.

¹²⁹ Od Gelleniusa se Blahoslav dovídal o vydaných a chystaných knihách. Mezi roztištěnými knihami se seznámil s překladem biblických knih do latiny savojského učence Sebastiana Castellia. Snahou humanistických učenců (namátkou Erasmus Rotterdamský, Theodor Beza ad.) bylo poskytnout věřícím přesnější znění Písma nikoliv z Vulgaty, ale z původních jazyků. Zřejmě právě zde Blahoslav získal praktickou zkušenost a inspiraci pro svůj překlad Nového zákona z roku 1564, v opraveném vydání roku 1568. Srovnej ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*. Philadelphia, 1964. s. 8.

¹³⁰ V době 1558 až 1571 byl Jan Blahoslav biskupem Jednoty a správcem bratrského sboru v Ivančicích. Blíže v kapitole 4.3.3 této práce, s. 48-49.

¹³¹ JAN BLAHOŠLAV. *Spis o zraku: jak člověk zrakem, to jest, viděním a hleděním, sobě nebo jiným škoditi může*. Doslov CHUDOBA, František. Praha: Reichl, 1928.

¹³² JAN BLAHOŠLAV. *Spis o zraku* (1550). Spis ve VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red. J.B. Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 42.

kteřá je i po tolika letech snadno pochopitelná. Humanistickým způsobem využitá logika a kompozice spisu je protkána zbožnou přesvědčivostí Jana Blahoslava, pro kterého byla cestou, jak se ubránit pokušení, dokonalá sebekázeň.¹³³

Poté, co se Jan Blahoslav uzdravil, učil několik týdnů na bratrské škole v Prostějově. Zde se seznámil s kališnickým knězem Benešem Optátem,¹³⁴ jedním ze spoluautorů překladu *Nového zákona* a první české gramatiky. Horliví milovníci jazyků, „maje obzvláštní k českému jazyku milost,“ navázali vřelý vztah, který později prospěl nejen Janu Blahoslavu a Jednotě bratrské, ale české řeči a školství vůbec. Přátelství s Benešem Optátem a Blahoslavova humanistická studia tvořila kořeny stromu, který přinesl své ovoce až po dvaceti letech práce a sbírání látky k české mluvnici Blahoslavově. V roce 1564 vyšel znamenitý Blahoslavův překlad *Nového zákona* do vytříbené češtiny¹³⁵ a roku 1571 byla vydána Blahoslavova *Grammatika česká*.¹³⁶

4.2 Jan Blahoslav – pomocník, jáhen a biskup Jednoty bratrské

V roce 1552, po krátkém působení v roli pedagoga na prostějovské bratrské škole, se Jan Blahoslav znovu stal pomocníkem biskupa Jana Černého v Mladé Boleslavi, jehož bratrský sbor odolával královskému útlaku díky neustálé ochraně vrchnosti Krajiřů z Krajků.¹³⁷

¹³³ Motto spisu *O zraku* naznačuje obsah: „Averte oculos tuos ne vivant vanitatem (odvrat' oči tvé at' nepatří na marnosti).“ CHUDOBA, František. *Jak přibývalo vědomostí o Janu Blahoslavovi od doby obrozenecké*. In: *SBORNÍK BLAHOŠLAVŮV 1523-1923* k čtyřstému výročí jeho narozenin. Přerov: Obzor, 1923. s. 17.

¹³⁴ Beneš Optát (*kolem 1480 Telč – †1559 Mostkovice u Prostějova) - český jazykovědec, spoluautor první české gramatiky a překladu *Nového zákona* z původní řečtiny, autor náboženských a pedagogických spisů. Utravistický kněz příznivě nakloněný Jednotě bratrské. Byl v přátelském styku s Pavlem Speratem, jehož prostřednictvím se obracel roku 1522 s teologickými otázkami na Martina Luthera. Společně s Petrem Gzelem a Václavem Philomathesem přeložili z řecko-latinského znění *Nový zákon* Erasma Rotterdamského (tiskem 1533) do lidové, živé a nikoliv archaické češtiny; v *Gramatice české v dvojí stránce* (tiskem 1535), zpracoval první část, *Ortografii*, v níž podal výklad základních gramatických pojmů a první poučení o interpunkci. Z tohoto díla vznikl další spis *Isagogicon*, obsahující základy fonetiky, čtení a také první českou početnici. Stýkal se s Janem Blahoslavem, jemuž Optátova *Gramatika* posloužila jako východisko při práci na *Gramatice české*. Blíže *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce* 3/I: M–O. Red. J. Opelík. Praha: Academia, 2000, s. 685–686 (Optát, heslo Jaroslava Kolára).

¹³⁵ CHVAL, Karel August. *Jan Blahoslav: k 400. výročí jeho narozenin*. Přerov: Husita, 1923. Edice Z Bible a života, čís. 2. s. 11-12.

¹³⁶ Citace z Blahoslavova dopisu Bratru Zachariášovi do Mladé Boleslavi z roku 1551 a blíže k tématu BEŇOVSKÝ, F. Ř. neboli ŘÍHA, František. *Jan Blahoslav*. Opava: Nový život, 1923. s. 16-18. Rovněž MALÍNSKÝ, František. *Život Jana Blahoslava*. Jubilejní vzpomínka. Praha: Spolek Komenského, 1923. s. 14-16.

¹³⁷ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty v přehledu*. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení*. Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 33-34.

Tady se Jan Blahoslav společně s Janem Černým chopili dlouhodobého úkolu shromáždit a sepsat autentické doklady k současným a minulým dějinám Jednoty, výsledkem kterého se staly *Acta Unitatis Fratrum* neboli *Akta Jednoty bratrské*.¹³⁸ Uznání a použití autentických dokladů jako základního článku argumentace polemik byly zásluhou humanismu. Přestože dal podnět k založení sbírky aktů Jan Černý, byl to Jan Blahoslav se svým vyspělým citem pro vědeckou metodu, smyslem pro systematiku, nesmírnou pečlivostí a ukázněností, kdo se stal osobou skutečně povolanou ke zvládnutí koncepce a uskutečnění tohoto díla. „Porozuměl zásadnímu rozporu mezi prostou tradicí, neopírající se o konkrétní skutečnosti a vystavenou ustavičnému nebezpečí bludné a falešné cesty, a tradicí opřenu o jasné a nepopíratelné doklady, vytvořenou systematickým zkoumáním dějin Jednoty.“¹³⁹ I po uzavření této sbírky odkazující především na léta 1547–1549 shromažďoval Jan Blahoslav jak starší, tak dobová akta Jednoty i nadále. Byl si vědom toho, že sebrané dokumenty jsou nejsilnější oporou bratrské tradice¹⁴⁰ a svůj poslední vlastnoruční zápis zaznamenal do *Aktů* v Ivančicích roku 1568.

Současně s *Akty Jednoty* začal Jan Blahoslav sepisovat záznamy o úmrtích kněží Jednoty bratrské, známé jaké *Kniha úmrtí* neboli *Nekrologium*.¹⁴¹ Záznamy neobsahovaly pouhý datum úmrtí, ale i krátkou vystižnou charakteristiku zemřelého. Definitivní úpravě *Nekrologu* se Blahoslav nevěnoval, ale přenechal tuto práci Bratru Vavřinci Orlíku.

V roce 1553 se stal Jan Blahoslav jáhnem Jednoty a posléze přijal kněžské svěcení. Přestože rodinný život kněží byl v Jednotě běžný, žil až do své smrti v kněžském celibátu.

Od této chvíle postupoval Jan Blahoslav rychle ve své „kariéře“, více se sblížoval s aktuálními problémy bratrské politiky a byl nápomocen vedení Jednoty v jejím úsilí o stabilizaci postavení Jednoty v Čechách. Kromě bratrské vroucné víry byl kompetentně vybaven vynikajícím humanistickým vzděláním, dokonalými znalostmi dějin Jednoty a diplomatického jazyka této doby, latiny. Stejně jako evangelíci se i Bratři snažili o přiblížení

¹³⁸ VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red. J. B. Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 15-17. Rovněž pojednáno v kapitole 2.3.2 této práce, s. 29-30.

¹³⁹ JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. s. 66-67.

¹⁴⁰ Zájem Jednoty o dějiny byl historický, obranný a především náboženský. Bratři věřili, že „Jednota vznikla z Boží vůle a že byl český národ vyvolen, aby v něm před jinými národy bylo obnoveno čisté evangelium.“ Zaznamenávali dějiny Jednoty obdobně, „jako byly ve Starém zákoně zachyceny dějiny lidu staré smlouvy.“ Blíže VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red. J. B. Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 16-17.

¹⁴¹ *Knihy úmrtí* neboli *Nekrologia* jsou sbírkou záznamů o úmrtí, obsahující i jednotlivé charakteristiky Bratří. Záznamy sahají až k roku 1467. Více v MÜLLER, Josef Theodor. *Dějiny Jednoty Bratrské 1*. Přeložil F. M. Bartoš. Praha: Nákladem Jednoty Bratrské, 1923. s. 351-354.

ke králi Maximilánu II. Habsburskému. Mladý panovník byl považován za budoucího vládce monarchie, který ukončí náboženské zápasy a zajistí nekatolíkům náboženskou svobodu. Vysláním Jana Blahoslava do Vídně roku 1555 započala jeho dráha bratrského diplomata (1555 – 1557). Navázal styk s vlivným dvorním kazatelem Šebestiánem Pfauserem a tím opatřil pro Jednotu maximum možných informací o králi a jeho poměru k reformaci. Zároveň předal čtyři exempláře bratrské konfese pro její představení na královském dvoře.¹⁴²

Po návratu do Čech se ihned ujal jednání se syny zemřelého Arnošta Krajíře z Krajku, kteří se podvolili královskému rozkazu Ferdinanda I. a uzavřeli mladoboleslavský sbor Jednoty.¹⁴³ Zničující úder panovníka Jan Blahoslav popsal jako „*hrozné zahřmění Boží, anobř hromobití strašlivé, vykonané skrze Antikrista léta páně 1555 v čas postní v Čechách při panství boleslavském*“ ve svém stejnojmenném pamětním záznamu o celé události.¹⁴⁴

Také podnikl další diplomatické cesty jak do Vídně, kde se marně ucházel o slyšení a intervenci Bratrů ve prospěch zajatého Jana Augusty u krále Maximiliána II., tak do Německa (1556), kde poznal ostré rozpory mezi hlavními křídly německých luteránů, setkal se s Filipem Melanchtonem a obhájil Jednotu před výpady Flacia Illyricusa.¹⁴⁵ Dostal své pověsti „obratného pozorovatele, vyjednavče a obránce zájmu Jednoty“¹⁴⁶ a o svých cestách sepsal obšírné zprávy, informující o průběhu všech jednání.

¹⁴² ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty v přehledu*. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení*. Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 49.

¹⁴³ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty v přehledu*. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení*. Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 42.

¹⁴⁴ BEŇOVSKÝ, F. Ř. neboli ŘÍHA, František. *Jan Blahoslav*. Opava: Nový život, 1923. s. 19.

¹⁴⁵ Pro svá historická díla *Magdeburské centurie* a *Katalog svědků Pravdy* Flacius Illyricus zjišťoval poměr Valdenských k Bratrům. Po prostudování některých bratrských spisů a stížnostech luteránského kazatele Bodensteina, že „Bratři vnášejí své obřady do evangelických církví, které s nimi navázaly přátelské styky,“ Flacius, který velebil čistotu luterského učení, zkritizoval Bratry za „neučenost“ a nejasné učení, a ztotožnil je s Valdenskými. Jednota pro svou očistu vyslala do Magdeburgu Jana Blahoslava, který pro tento účel sepsal pro Flacia stručný latinský přehled o vzniku Jednoty *Summa quaedam brevissime collecta* (1556). Vysvětlil Flacioví domácí původ Jednoty, čímž Jednotu odlišil od Valdenských. Objasnil postoj Jednoty ve věroučných otázkách Večeře Páně a ospravedlnění. Přizval Flacia a přítomné k lásce a jednomyslnosti se svými Bratři ve Wittemberku a Lipsku. Ve Flacioví poznal „přepysného a neústupného“ člověka, který chce být postaven na Lutherovo místo. Později (1558) Flacius znova osočil Bratry z osiandrovství a vyzval Jednotu ke vstupu do jeho luterského křídla, což Bratři odmítli. Blíže HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu*. Díl V. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948. s. 229 -232.

¹⁴⁶ JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. s. 85.

Za své rozmanité služby se čtyřiatřicetiletému Janu Blahoslavovi dostalo uznání a byl v roce 1557 povolán synodem Bratří do Úzké rady, zvolen biskupem a v dalším roce i písařem Jednoty bratrské.¹⁴⁷ Byla to pocta a současně povinnost v duchu tradic Jednoty.

4.3 Jan Blahoslav - písař Jednoty, Otec a vozataj lidu Páně v Jednotě

Sídlem biskupa Jana Blahoslava pro správu jihomoravských sborů se staly Ivančice. „Bratrské Ivančice zkvétali pod jeho správou v utěšenou zahradu Boží“¹⁴⁸ a až na bratrské vnější polemiky s evangelíky a vnitřní polemiky s Janem Augustou¹⁴⁹ zde Jan Blahoslav prožíval literárně plodná a šťastná léta svého života. Z přízně Pertolda z Lippého k Jednotě bratrské a zvláště k Janu Blahoslavovi byly nově upraveny nebo postaveny „sbor, bratrský dům se školou, tiskárna, sejpka..., k nim pak připsáno polí, luk, zahrady, vinohradu k obživě bratrských služebníků církevních.“¹⁵⁰

Kromě biskupské povinnosti při správě sborů na Moravě vedl a upravoval Jan Blahoslav, jako písař Jednoty, bratrské písemnosti, shromažďoval *Akta Jednoty*, psal apologetické a polemické spisy proti kompromisním vyznáním víry a sjednocovacím snahám evangelíků s Jednotou.¹⁵¹ Hlavní rozdíly neviděl v učení reformačních proudů, ale v rádech a především kázni neboli v praxi.

V Ivančicích vynikly nejvýznamnější vlastnosti biskupa Jana Blahoslava: láska k Jednotě, všestranný humanistický duch, organizační schopnosti vynikajícího správce a mimořádná pracovitost. Pod jeho vedením se Ivančický sbor stal hlavním kulturním

¹⁴⁷ Písařství - „byl to důležitý v Jednotě úřad, k němuž jen lidé vzdělaní a bystrého ducha ode vsí rady volení a zřízení byli. Dle pravidel písařům vytknutých musil býti písař tedy dobrý bohoslovec, kritik, historik a spisovatel. Blahoslav úřadu tomu v plné míře dostal“ – citace a soubor pravidel pro písaře ve VÁŠA, Čeněk. *Stručné vypravování z dějin Jednoty bratrské*. Nákladem Čenka Váši v Krabčicích, 1894. s. 161-162.

¹⁴⁸ VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red. J.B. Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 29.

¹⁴⁹ Více v kapitole 4.3.8 této práce, s. 54-57.

¹⁵⁰ Stejně jako rod Žerotinů, tak i páni z Lippé byli oddanými Blahoslavovými titeli a donátory. Pan Jan z Lippé velkomyslně upravil i bratrskou nižší školu pro poddané, „aby i lidé prostí stali se účastni dobrodiní vyšší (rozuměj humanistické) vzdělanosti.“ Významně zdůraznil, že „škola má složití dítkam všem, i z panství jiných, že se má učití cizím jazykům a svobodným uměním, a to zvláštními učiteli.“ Citace a více k tématu HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 41-44.

¹⁵¹ Na sjednocovací snahy moravských (Vojtěch z Perštejna) a posléze polských evangelíků (Jan Laski) odpověděl Jan Blahoslav zamítavě. Poměr a postoj Jednoty k ostatním evangelíkům vysvětlil biskup Jan Blahoslav ve spisech *Proč bratří Čechové k kněžím lutheránským, neb evangelickým, přistoupení nechti, Odpověď a Sepsání bratra Jana Blahoslava o rozdíle Jednoty bratrské od luteránské* (oba spisy 1558). Ve spisech se zrcadlí bratrské vnímání různých křesťanských proudů jako jednot jednoho celku, rozdíl Blahoslav spatřuje v tom, že „Lutheránské jednoty lid jest mnohem rozpustilejší a svěštější etc. než lid Jednoty bratrské, neb Bratří kázeň skutečně vědou.“ Op. citát a blíže k tematice MALÍNSKÝ, František. *Život Jana Blahoslava*. Jubilejní vzpomínka. Praha: Spolek Komenského, 1923. s. 32-34 a ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 215-216, s. 244-249.

střediskem Jednoty. Jednota bratrská se prostřednictvím Jana Blahoslava trvale zapsala na přední stránky kulturních dějin českého národa vůbec. Zde je dobré podrobněji pojednat o praktickém a duchovním přínosu bratrského biskupa a humanisty Jana Blahoslava.

4.3.1 Bratrská škola

Ihned po svém nástupu do úřadu biskupa a správce se Jan Blahoslav zaměřil na vybudování bratrského domu a zkvalitnění místní bratrské školy. Při vybudování školy v Ivančicích, která se stala vzorem pro ostatní bratrské školy, plně uplatnil své zkušenosti ze škol bratrských, ve kterých se sám učil a působil (Přerov, Prostějov, Mladá Boleslav), rovněž své bohaté znalosti systému zahraničního vzdělávání (Goldberk, Wittenberk, Kralovec, Basilej). Zažitou vnímavost k dětskému nadání a láskyplnou péči o své svěřence převzal od svých pedagogů Bratrů Wolfa, Michalce a Černého a spojil je s Melanchtonovou něžnou láskou k dítěti (studentům) a jeho péčí o všeobecné školství.¹⁵² Blahoslav od něj převzal a aplikoval do bratrského školství nejen povzbudivé prostředí pro studenty, ale stanovil dle Melanchtonova vzoru vzdělávací cíl ve smyslu humanistickém, to jest „znalost věci i slov, vědomosti gramatické i reální, spojené se schopností výkladu jasného, logicky i obsahově správného.“¹⁵³

Tak jako Melanchton svou péčí o latinské školy dodal nového rázu školskému humanismu, zvanému „litterata pietas“ (zbožnost vzdělaná v kultuře klasické),¹⁵⁴ tak Jan Blahoslav svou vzdělávací snahou a péčí o bratrské školství prokázal, že „učenosť jest požehnáním, nevědomost pak kletbou církve, dokazuje, že s neznalostí (nejen klasických jazyků) jde ruku v ruce i bezbožnost.“¹⁵⁵ Během Blahoslavova období v bratrských školách, jejichž počet včetně bratrských škol laických velice narostl,¹⁵⁶ bylo vyučování značně přizpůsobeno humanistickému pojetí. Vyučování probíhalo v češtině a němčině. Vyučovalo se svobodným uměním, zvláště jazykům, dějinám a ostatním složkám vzdělání, které byly

¹⁵² Melanchton byl znám jako „praeceptor Gemaniae“, který na svých školách prosazoval radostné a povzbudivé prostředí a udržoval otevřené lidské vztahy se svými studenty i po ukončení jejich studií. Znal se a dopisoval si rovněž s bratrem Jana Blahoslava Martinem Abdonem. VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red.J.B.Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 196.

¹⁵³ HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 10. Srovnej také WINTER, Zikmund. *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1901. s. 66-69.

¹⁵⁴ NOVÁK, Arne. *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc: R. Promberger, 1946. s. 59.

¹⁵⁵ HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 10.

¹⁵⁶ Jen na Moravě během let 1560-1580 bylo založeno přes 20 bratrských škol. MOLNÁR, Amedeo. *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 27.

obvyklé v bratrských školách, včetně pracovní výchovy neboli tělesné a řemeslné práce.¹⁵⁷ Škola měla kolektivní ráz, uplatňovala demokratické principy a působila jako mravně vyspělé, svorné a láskyplné společenství různých věkových skupin. Starší učili mladší, což rozvíjelo vědomí pospolitosti a vzájemné odpovědnosti. Kázeň byla podmíněna pevným řádem a pracovním rozvrhem – střídání studia a fyzické práce (vázání knih, knihtisk, práce v hospodářství).¹⁵⁸

4.3.2 Bratrská škola vyšší

Blahoslavovou zásluhou bylo povzneseno i vyšší vzdělání kněží a učitelů na zahraničních univerzitách. To, co dříve bylo výjimkou, se za Blahoslava stalo téměř pravidlem.¹⁵⁹ Kromě toho pozvedl na vyšší úroveň i vlastní bratrské školství.

Na ivančickou bratrskou školu nižšího stupně, o níž už byla řeč, navázal Jan Blahoslav otevřením vyšší školy kněžské. Tato vyšší škola poskytovala pod přímým Blahoslavovým vedením humanistické, jazykové a bohoslovecké vzdělání kněžím a šlechticům.¹⁶⁰ V roce 1575 se stala základem šlechtické školy laické a znamenala vrchol bratrského školství vůbec.

Bratrské *gymnasium illustre* bylo založeno především šlechtickými příslušníky Jednoty bratrské. Budoucí bratrští kněží a také šlechtičtí synové byli stále nuceni odcházet za vyšším vzděláním a studiem jazyků na školy do zahraničí (Wittenberk, Heidelberg, Basilej, Ženeva a Štrasburk). Protože „život studentský na vysokých učeních byl zpustlý a lenost mezi studentstvem taková, že bylo na nich žádáno, aby alespoň hodinu týdně poslouchali přednášek, aby mladí šlechticové tam studující neztráceli ni jazyka ani mravův ani ryzosti víry bratrské a aby stěhování na cizí větší školy se stalo zbytečným“, rozhodli se v roce 1574 bratrští páni a rytíři finančně zajistit vznik vyššího učení, které mělo nahradit studium na cizích univerzitách. O vedení bratrského gymnázia byl požádán profesor řečtiny a filosofie na Wittenberské univerzitě a proslulý pedagog Esrom Rüdinger, osobnost vsutku evropských

¹⁵⁷ ČAPKOVÁ, Dagmar. *Pojetí vzdělání v díle Jana Blahoslava*. In: *JAN BLAHOŠLAV – předchůdce J.A.Komenského 1571-1971*: Sborník studií k čtyřstému výročí úmrtí Jana Blahoslava. Svatoslav Bimka, Pavel Floss (ed.). Uherský Brod: Muzeum J.A.Komenského, 1972. s. 105.

¹⁵⁸ Obraz života a práce na bratrské škole v Ivančicích zachytil Bratr Šimon Bohumil Turnovský ve svém cestopisném záznamu z roku 1570. In: MOLNÁR, Amedeo. *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Kapitola č. 31. *Výchova v bratrském domě*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 169-173.

¹⁵⁹ K roku 1575 odhaduje Müller počet bratrských studentů v cizině na 40. In: URBÁNEK, Rudolf. *K Blahoslavově „Filipice proti misomusům“*. In: *SBORNÍK BLAHOŠLAVŮV 1523-1923 k čtyřstému výročí jeho narozenin*. Přerov: Obzor, 1923. s. 176.

¹⁶⁰ Mezi ivančickými žáky bratrské školy byli rovněž „katolíci, Němci a snad i cizinci.“ HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 52.

rozměrů. Jako rektor se kromě vlastní výuky věnoval i teoretické práci - vydal *školní řád*, jímž upravil denní život na škole a zajistil kázeň a pořádek pro studium. „Gymnasium ivančické za Rudingera ... obdrželo ... dobré slovo široko daleko.“ Svou kvalitou a svým většinou konkurovalo jezuitským gymnáziím v Brně a Olomouci. Do tažení o zrušení bratrské školy v Ivančicích i o odchod či zajetí Rüdingerera byl roku 1580 vtažen i samotný císař Rudolf II.¹⁶¹

Dopad Blahoslavova působení lze nalézt i v ambici Karla staršího ze Žerotina.¹⁶² Jeho přáním bylo zřídit v Přerově bratrskou univerzitu a tak pomoci Jednotě stát se nezávislou na zahraničních univerzitách. Tím rozvíjel Blahoslavovy úmysly se školou v Ivančicích.¹⁶³ Zřízení univerzity se kvůli dědické při v Přerově nezdařilo, přesto i zde po vzoru ivančického gymnázia proběhla reorganizace bratrské školy elementární v kněžskou a laickou školu vyšší.

4.3.3 Ivančická tiskárna

Další aktivitou Jana Blahoslava bylo zřízení tiskárny (1562), kterou Jednota postrádala od roku 1547. Tiskárna byla utajeným podnikem Jednoty. Přes hrozbu nebezpečí ilegálně působila pod jménem „*in insula*“¹⁶⁴ (*na ostrově*). Byla opěrným bodem Blahoslavova vzdělávacího a literárního úsilí, prostředím humanistických studií a kulturním centrem Jednoty.

Na tomto poli těžil Jan Blahoslav z poznatků a zkušeností ze svého pobytu v Basileji. Basilejský humanismus byl postaven na pilířích náboženské reformace, humanismu oddané univerzitě a učencích, kteří se soustřeďovali zejména kolem tiskařských podniků. Plodný vztah tiskáren a humanistických učenců zajišťoval finanční příjmy, podporoval oboustranný

¹⁶¹ ČEJKA, Jiří. *Ivančice. Dějiny města*. Ivančice, 2002. Totéž na <http://www.ivancice.cz/skolstvi2.php>. Rovněž HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 53-55.

¹⁶² Pany ze Žerotina, patřící k Jednotě, měli ve svém držení jak Ivančice, tak Přerov. S jejich výraznou podporou obě města vzkvétala. Konkrétně Jan starší ze Žerotina byl nejen žákem Jana Blahoslava v Prostějově a později pravděpodobně v Přerově, ale místodržícím Ivančic právě v době, kdy Jan Blahoslav v Ivančicích působil. Karel starší ze Žerotina, syn Jana staršího ze Žerotina, český humanista a Blahoslavův ctitel je rovněž znám jako podporovatel J. A. Komenského.

¹⁶³ Blíže HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 32-37. Rovněž URBÁNEK, Rudolf. *K Blahoslavově „Filipice proti misomusům.“* In: *SBORNÍK BLAHOSLAVŮV 1523-1923 k čtyřstému výročí jeho narozenin*. Přerov: Obzor, 1923. s. 176.

¹⁶⁴ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty v přehledu*. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení*. Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 51.

rozvoj a nerušený průběh činností, což v důsledku přineslo získání světové pověsti jak tiskárnám, tak humanistům.¹⁶⁵

Důležitost ivančické tiskárny potvrzuje fakt, že v době pozdějších pronásledování Bratří vždy zajistili její přemístění. Nejdříve byla tiskárna přemístěna do Kralic nad Oslavou pod ochranu Karla ze Žerotína (1578). Zde vyšla tiskem šestidílná Bible kralická. Po Bílé hoře byla tiskárna přemístěna do Prostějova a roku 1628 do Lešny v Polsku.

Z ivančické tiskárny vzešel Blahoslavův překlad *Nového zákona* do češtiny (1564, 1568), národní učebnice a bratrské kancionály. Tiskárna tím vydatně posloužila k rozšíření společenské základny českého národního písemnictví a kulturního poslání Jednoty bratrské.

4.3.4 Blahoslavovy literární spisy

Je až podivuhodné, že čas, který Jan Blahoslav věnoval v Ivančicích povinnostem biskupa, správce sborů a písaře Jednoty, stačil Janu Blahoslavovi rovněž k textové redakci kancionálů, sepsání *Grammatiky české*, teoretického spisu *Musika, překladu Nového zákona* ve dvou redakcích, bohosloveckých a kazatelských příruček. Je zřejmé, že myšlení, ukotvené v Blahoslavových spisech, šlo ruku v ruce s jeho praktickou vzdělavatelskou činností a budovatelským cílem. Viděl nejen cíl, ale i cestu k němu. Načerpané humanistické vědomostí a zkušenosti uplatnil ve svých edičních, překladatelských, gramatických a vědeckých pracích. Konkrétně se zmíním o některých z nich.

4.3.5 Díla hudební - *Kancionál Šamotulský, Kancionál Ivančický, Musika*

Prvním dílem Jana Blahoslava v Ivančicích se stal *Kancionál Šamotulský* (vydán roku 1560). Byl sestaven Janem Blahoslavem v redakci s Janem Černým a Adamem Šturmem a obsahoval 735 písní různých autorů včetně Jana Blahoslava.¹⁶⁶

V průběhu redakce kancionálu stačil Jan Blahoslav rovněž napsat první česky napsané dílo o hudební teorii a praxi *Musika* (vydáno roku 1558 a 1569), které se stalo jak přípravnou

¹⁶⁵ ČERVENKA, Jaromír. *Basilejský humanismus a Jan Blahoslav*. In: *JAN BLAHOSLAV – předchůdce J.A.Komenského 1571-1971: Sborník studií k čtyřstému výročí úmrtí Jana Blahoslava*. Svatoslav Bimka, Pavel Floss (ed.). Uherský Brod: Muzeum J.A.Komenského, 1972. s. 50-59.

¹⁶⁶ Úkolem redaktorů kancionálu bylo bratrské „prvnější písně bedlivě a pilně zkorogovati ...proměnití, přidati, ujiti..“ a přidat k nim písničky Bratra Augusty. Rozhodnutí prostějovského synodu z roku 1555. NOVÁČEK, Jaroslav. *Pokus a nárys dějin bratrského knihtisku*. In: *ČESKOSLOVENSKÁ CÍRKEV A JEDNOTA BRATRSKÁ*. Sborník prací k 500. Výročí staré Jednoty bratrské. Uspořádal Miloslav Kaňák. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967. s. 94. Jan Augusta s redakcí a korekcí svých písní provedenou Janem Blahoslavem ostře nesouhlasil. Zde je počátek téměř osobní neshody doprovázející vztah mezi Janem Augustou a Janem Blahoslavem.

studii pro práci nad redakcí kancionálů, tak příručkou o hudební teorii a praxi, doposud chybějící k pěstování kultivovanosti Bratří v hudebním projevu. Píseň byla v Jednotě bratrské účinným prostředkem výchovy. Kancionály a výběry písní naučného obsahu, připojené ke katechismu, byly pomůckami jak pro žáky bratrských domů, tak především pro sborová shromáždění, kde se pěstoval společný zpěv.¹⁶⁷ Proto *Musika* Jana Blahoslava prvotně sloužila k hudebnímu a osobnostnímu růstu kantorů a předzpěváků z řad kněží Jednoty, čímž se posléze zvýšila úroveň hudebního života obce.¹⁶⁸ Didaktický účel *Musiky* jako učebnice hudby, zpěvu a básnické tvorby vystihl Emanuel Havelka: „Tento její učebný i výchovný úkol obráží se v celém obsahu spisu a jeho rozvržení v kapitoly a oddíly, obráží se zvláště však také v učitelské formě výkladů, ve stálých příkladech, názorných diagramech a přehledných vzorcích, jež mají učiniti výklad srozumitelným nad to, že Blahoslav se snaží o pochopitelnost spisu jednoduchým a prostým podáním veškeré látky: „Prostým tuto já prostých podávám věci.“¹⁶⁹

Jan Blahoslav jako příznivce humanistických pravidel, vzdělanec hudební teorie z wittenbergské university a věrný příslušník Jednoty uplatnil své odborné znalosti jak v *Musice*, tak v kancionálech, v důsledku čehož došlo ke zdokonalení písní i zpěvu nejen v bratrských sborech. Láska k Jednotě a jazyku se zrcadlila v odkazu, který Jan Blahoslav napsal v úvodu *Písní chval božských neboli Kancionálu* „...ku pomoci a k službě i ku potěšení v pravém křesťanském náboženství všech věrných, milujících i národ i jazyk český.“¹⁷⁰

V první redakci *Šamotulského Kancionálu* Jan Blahoslav provedl korekci obsahu písní a zasloužil se o jejich jazykovou, stylistickou a hudební úpravu. Novinkou byl sestavený rejstřík autorů jednotlivých písní, k jejichž identifikaci si Blahoslav „musel pomáhat i složitou srovnávací kritikou a metodickým postupem prokazoval své vynikající humanistické

¹⁶⁷ Srovnej MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Kapitola č. 30. *Z Blahoslavovy Muziky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 158-159.

¹⁶⁸ *Musika* byla ve své hlavní teoretické části shrnutím obdobných prací Mikuláše Listenia, Hermanna Fincka, Adriana Petita Coclica a Václava Filomata, uspořádaným s Blahoslavovou systematickou zákonitostí. Dále byly přidány vlastní Blahoslavovy *Regule a naučení potřebná kantorům a písní skladatelům* a tyto byly naplněny hudebními a učitelskými znalostmi Jana Blahoslava, kam také patřily „jeho bystré postřehy a pokyny týkající se čistoty hudebního přednesu, kvality zpěvákova hlasu a jeho výchovy a reprodukční kázně.“ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Kapitola č. 30. *Z Blahoslavovy Muziky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 159.

¹⁶⁹ HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 67.

¹⁷⁰ CHUDOBA, František. *Jak přibývalo vědomostí o Janu Blahoslavovi od doby obrozenecké*. In: *SBORNÍK BLAHOŠLAVŮV 1523-1923 k čtyřstému výročí jeho narození*. Přerov: Obzor, 1923. s. 18.

schopnosti.“¹⁷¹ Největší část identifikovaných písní patřila bratrským autorům, což bylo důležitým podkladem pro Jednotu bratrskou, která se „mohla nyní kdykoliv hájit proti výtkám, že se kryje cizím peřím a že používá písní jiných církví.“¹⁷²

V druhém vydání kancionálu, který byl v letech 1562 a 1564 vydán jako *Kancionál Ivančický*, uplatnil Jan Blahoslav ještě větší přísnost a důslednost. Srovnal texty písní s patřičnými nápěvy a uvedl do pořádku rýmy, provedl opravy pravopisu a básnického výrazu, čímž zavedl do českého verše časomíru. Se stejnou péčí složil i písně vlastní. Jan Blahoslav rovněž dohlédl na estetickou úpravu *Kancionálu Ivančického*, jehož tiskem v roce 1562 zahájila ivančická bratrská tiskárna svou činnost. „Zpěvník je počítán mezi nejkrásnější evropské tisky 16. století, byl výsledkem biskupova výběru schopných spolupracovníků a tvůrčího umu a mistrovství autora obrázků, řezbáře a tiskaře Matěje Sabína Drahotušského.“¹⁷³ Exemplář *Ivančického Kancionálu* pod názvem *Kirchengeseng (Písně duchovní)* z německé redakce z roku 1566 byl jak dar Jednoty bratrské věnován císaři Maxmiliánovi.¹⁷⁴

4.3.6 Díla věnovaná jazyku českému - *Grammatika česká, překlad Nového zákona*

Dalším literárním dílem Jana Blahoslava se stala jazyková učebnice *Grammatika česká*, na které Jan Blahoslav pracoval dvacet let až do své smrti v roce 1571. Současně mu posloužila jako příprava pro dokonalý překlad *Nového zákona* do češtiny. Osnovu položenou *Grammatiku českou* od Beneše Optáta¹⁷⁵ rozpracoval Jan Blahoslav vědecky v praktický návod s přihlédnutím k českobratrskému prostředí, pedagogickým zřetelem bratrských škol a výhledem k bratrskému překladatelskému směřování. Zdůraznil nutnost včasné výchovy a vzdělávání v mateřském jazyce, poučných příkladů, kázně a postupnosti. Uvedl i vzory

¹⁷¹ JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. s. 112

¹⁷² JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. I. Vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. s. 112.

¹⁷³ *OSOBNOSTI MORAVSKÝCH DĚJIN I*. Red. Prof. PhDr. Jiří Malíř, CSc. Brno: Matice moravská, 2006. s. 198.

¹⁷⁴ Kancionál nebyl jen darem pro krále, ale především důkazem národní snášenlivosti (obsahoval i písně Martina Luthera) a péče o německé údy Jednoty bratrské. Srovnej NOVÁČEK, Jaroslav. *Pokus a nárys dějin bratrského knihtisku*. In: *ČESKOSLOVENSKÁ CÍRKEV A JEDNOTA BRATRSKÁ*. Sborník prací k 500. Výročí staré Jednoty bratrské. Uspořádal Miloslav Kaňák. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967. s. 98-99.

¹⁷⁵ Blahoslavova *Grammatika česká* byla kritickým rozšířením české *Grammatiky* Beneše Optáta, s nímž Jan Blahoslav udržoval přátelský vztah. ČAPEK, Jan Blahoslav. *Vývoj a význam Jednoty na poli kulturním*. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení*. Kolegium autorů. Praha: ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 213.

správného vyjadřování za pomoci citací a přísloví a jako špatný protějšek uváděl nevhodné obraty a nedokonalé překlady z různých vydání Bible.¹⁷⁶

Grammatika česká byla především návodem k použití v písemném a slovním projevu dobové spisovné češtiny, což byly hodnoty, které Jan Blahoslav neustále vyzdvihoval. Jako učebnice byla určena nejen žákům, ale především bratrským učitelům, vychovatelům a exegetům Písma. Vysoký styl češtiny, bez dialektů a obratů z mluvené řeči, zdůrazňoval při překladu *Písma* Jan Blahoslav obzvláště.

Je-li možné nazvat Blahoslavovu *Grammatiku* jazykovým brusem češtiny, pak Blahoslavův překlad *Nového zákona* je vskutku thesaurem¹⁷⁷ českého jazyka. „Překlad Blahoslavův jest nejen věrný obsahově, ve výrazech poetický a jemný, ale zvláště jazykově ryzí a svérázný, takže zůstane navždy vzorem dokonalé češtiny,“¹⁷⁸ napsal o něm o víc než 300 let později Jan Karafiát.¹⁷⁹

Při své práci navázal Jan Blahoslav na erasmovskou tradici překladů Písma z původního jazyka. Řídil se textem nikoliv Vulgáty, ale textem latinského překladu Nového zákona Theodora Bezy¹⁸⁰ s přihlédnutím k původnímu řeckému znění. Opatřil knihu obsáhlými komentáři, variantami překladu a odkazy na různá biblická místa.¹⁸¹ Kultivovaná čeština, které v překladu užil, podtrhuje mimořádný význam a dopad Blahoslavova překladu *Nového zákona*.

Veškerá výchovná a vzdělávací práce v bratrských školách, lépe řečeno celá Jednota bratrská byla postavena na Písmu, které bylo počátkem a koncem všeho. Mateřský jazyk,

¹⁷⁶ Více MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Kapitola č. 32. *Z Blahoslavovy Grammatiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 174-184. Rovněž HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 55-56, s. 65-67.

¹⁷⁷ Thesaurus, latinsky „poklad, pokladnice,“ rovněž druh slovníku.

¹⁷⁸ Citace z kritické studie *Rozbor Kralického Nového Zákona, 1878* od Jana Karafiáta uvádí HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 59.

¹⁷⁹ Jan Karafiát (*1846 Jimramov na Moravě - † 1929 Praha) - český evangelický kněz, teolog a spisovatel. Proslul jako spisovatel beletrie pro mládež. Do jazykovědné bohemistiky přispěl jazykovým rozбором kralického překladu Nového Zákona.

¹⁸⁰ Theodor Beza, latinsky Theodorus Beza (*1519 Vézlay - †1605 Ženeva) - francouzský teolog, humanista, exeget, zvolený nástupce Kalvína. Považován za hlavního obhájce všech reformovaných církví ve Francii. Sepsal nástin vytvoření „harmonie,“ vyznání víry, publikovaný v Ženevě v roce 1581. Zde tematicky seřadil shody z několika vyznání luterské a anglikánské církve, aby se ukázal jejich soulad. Přeložil z původní řečtiny a poté vydal latinskou verzi Nového zákona (1556,1565) a spolupracoval na vydání biblického Kodexu D (Codex Bezae Cantabrigensis) a Kodexu Clarmontanus.

¹⁸¹ ODLOŽILÍK, Otakar. *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*. Philadelphia, 1964. s. 8. Rovněž MALÍNSKÝ, František. *Život Jana Blahoslava*. Jubilejní vzpomínka. Praha: Spolek Komenského, 1923. s. 47-48.

kterým se hlásalo Boží slovo, Jan Blahoslav „pěstoval s celou horlivostí po příkladu těch humanistů, kteří svou lásku ke klasickému slovu přenášeli na svůj rodný jazyk“. Tím jej vytříbili k nejkrásnější podobě, „aby se stal nástrojem vzdělanosti lidu, z něhož vyrostli a jehož duchovnímu povznesení chtěli sloužit.“¹⁸²

Blahoslavův překlad *Nového zákona* vyšel celkem dvakrát a to v letech 1564 a 1568 v Ivančicích. Jeho vyústěním se posléze stala bratrská Bible kralická.¹⁸³

4.3.7 Spisy pedagogické – *Pilné rozjímání a Vady kazatelův*

Na výše uvedených dílech jsme mohli pozorovat, že své bohaté humanistické vzdělání, zvláště filologické, umělecké a estetické, vložil Jan Blahoslav do knih a učebnic tak, aby vyvolal v čtenářích a posluchačích co největší úctu k mateřskému jazyku a Písmu.

Proto věnoval Jan Blahoslav pozornost i pečlivé přípravě budoucích kazatelů a kněží, aby se z nich stali dokonalí učitelé a vychovatelé svých svěřenců. Skrz něj se šířila vzdělanost členů Jednoty ve sborech, na školách nižšího a vyššího stupně, kněžských a laických, ve všech oblastech působení. Budoucím kazatelům Jan Blahoslav kladl na srdce, aby si osvojili co největší míru vzdělání, avšak nikoliv pro samotné teologické znalosti. „Věrný duší posluchačů správce ne ke knihám papírovým přivázan bytí má, ale k živým...ne knihám, ale svědomím synů a dcer Božích vyměřený pokrm dávati, pilnost maje a věrně usiluje,“¹⁸⁴ zdůrazňoval Jan Blahoslav.

Kazatelským a výchovným cílem Jednoty bylo „vedení celosti pravdy v lid.“ Tím kázání nabývalo výrazné výchovné a vzdělavatelské povahy se zaměřením na pospolitost bratrského sboru. Obsahová stránka kázání účinek kazatelské práce umocňovala. Z tohoto důvodu napsal Jan Blahoslav roku 1565 spis *Pilné rozjímání*, ve kterém vnesl světlo do problematiky metodiky kázání. Tímto spisem zároveň řešil Jan Blahoslav spor Bratří s uvězněným Janem Augustou o strukturu a náplň soustavy celoročních perikop.¹⁸⁵

¹⁸² ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 221.

¹⁸³ Bible kralická je českou tištěnou biblí, kterou z původních biblických jazyků (hebrejštiny, aramejštiny a řečtiny) přeložili teologové a překladatelé Jednoty bratrské. Jedná se o první český překlad, který není překládán z latinské Vulgáty. Bible dostala svůj název podle obce Kralice na Jižní Moravě, kde byla tajně vytištěna. Vycházela postupně od roku 1579 po 1594. Později v pozměněném znění dle dobových překladů.

¹⁸⁴ JAN BLAHOŠLAV. *Vady kazatelův a Filipika proti nepřátelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské*. S předmluvou upravil František A. Slavík. Praha: Fr.A.Urbánek, 1905. s. 33.

¹⁸⁵ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Kapitola č. 26. *Jan Blahoslav: Pilné rozjímání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 174-184. Rovněž HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 129-130.

S pozorností upřenou na vychovatelské poslání kladl Jan Blahoslav důraz na dějovost a logickou soustavnost. Navazováním na známé a vžité věci skutečný pedagog posiluje paměť posluchače a jemně ho vede k novým poznatkům, což vytváří a podporuje systematické myšlení člověka. Takový řád bere ohled na potřeby prostého lidu, sedláků a řemeslníků, které vzdělavatelskou činností zvedá Jan Blahoslav na úroveň financemi umožněného vzdělání šlechty.¹⁸⁶ Vzdělávající a výchovný účinek kázání se tak odráží ve skutečné hodnotě vzdělání.

Po vysvětlení metody kázání sepsal Jan Blahoslav na sklonku svého života roku 1571 příručku pro studující bohoslovce a bratrské kazatele známou pod názvem *Vady kazatelův*.¹⁸⁷ Adresoval svůj spis nejen kazatelům ve sborech, ale zvláště mládencům, připravujícím se k duchovnímu úřadu na bratrských školách, poněvadž, jak píše sám Jan Blahoslav, byl „povinen jim všelijak pomáhati a v slovu i skutku dobrým býti příkladem!“¹⁸⁸

Příručka uvádí konkrétní a podrobné pokyny a výstrahy, včetně příkladů a přirovnání z životních zkušeností a bezprostředního propojení se školou a studenty. Ve *Vadách kazatelův* tak Jan Blahoslav navázal na praktické rady a pedagogické úvahy o kazatelském umění, které již zakotvil ve svých spisech *Musika* a *Grammatika*. Zde vidíme, že Jan Blahoslav soustavně, uceleně, s pedagogickým a zřejmě i vyšším úmyslem mířil „...k vysoké škole bratrské, jež by konečně mohla Bratřím poskytnout všeho, čeho dosud většinou musili hledati v cizině.“¹⁸⁹

Kazatel by měl myslet na to, „co tím kázáním při tom lidu učiniti chce,...k té řeči...vzítí, což by lidu bylo užitečné i k tomuto úmyslu dobře se trefující.“ Měl by dbát na to, co a jak mluví, na postavení a zpěvnosti hlasu, tempu řeči, mírnosti gestikulace, správné výslovnosti, metodickém pořádku, jasném výkladu a upraveném vzhledu. Největší důraz položil Jan Blahoslav na povahu kazatele, který nemá o sobě domýšlet, že „je osvícený,

¹⁸⁶ MOLNÁR, Amedeo. *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Kapitola č. 26. *Jan Blahoslav: Pilné rozjímání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 174-184. Rovněž HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského*. Praha, 1924. s. 130, s. 135.

¹⁸⁷ Spis *Vady kazatelův*, latinsky *Vitia concionatorum* (1571) navazoval zřejmě na nedochovaný Blahoslavův spis *Naučení mladým kazatelům* čili *Ctnosti kazatelů*, latinsky *Virtutes concionatorum*. JAN BLAHOŠLAV. *Vady kazatelův a Filipika proti nepřátelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské*. S předmluvou upravil František A. Slavík. Praha: Fr.A.Urbánek, 1905. s. 8.

¹⁸⁸ JAN BLAHOŠLAV. *Vady kazatelův a Filipika proti nepřátelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské*. S předmluvou upravil František A. Slavík. Praha: Fr.A.Urbánek, 1905. s. 9.

¹⁸⁹ URBÁNEK, Rudolf. *K Blahoslavově „Filipice proti misomusům.“* In: *SBORNÍK BLAHOŠLAVŮV 1523-1923 k čtyřstému výročí jeho narozenin*. Přerov: Obzor, 1923. s. 176.

horlivý.“ Avšak „srdce jeho...láskou a rozkošnou vůní její, pokorou pravou, udatnosti ducha posilující, hořeti a plápolati má.“¹⁹⁰

Spis *Vady kazatelů* jako bohoslovecká, pedagogická a rétorická příručka o vystupování, vyjadřování, obsahu a struktuře projevu, stal se posledním a zároveň vrcholným dílem v Blahoslavově literární a stále se rozšiřující vzdělávací činnosti.

4.3.8 Obrana vzdělání - *Filipika proti misomusům*

Jan Blahoslav, oddaný humanista a Bratr, usiloval o celkový princip vzdělanosti v Jednotě, přičemž na první místo stavěl kvalitu vzdělání a hodnotu učitelů Jednoty jako jejich správců duší. Ve svém pojetí vzdělávací a organizační školské činnosti vytvořil Jan Blahoslav syntézu evropského humanistického školství a směrnic (řádů) Jednoty. Na prvním místě vždy stálo nábožensko-mravní vzdělávání dětí, mládeže a dospělých. Oproti formálnímu vzdělání postavil do popředí jednomyslnost a řád, píli a pracovitost, lásku a opravdovost.¹⁹¹

Když vyslovilo roku 1566 shromáždění Jednoty v Přerově, a to na popud biskupa Jana Augusty již dva roky znovu působícího v Jednotě, návrat k myšlence „sprostnosti“, muselo toto prohlášení Jana Blahoslava velmi zasáhnout. Jan Augusta, který byl roku 1564 propuštěn z křivoklátského vezení, znovu usiloval o sjednocení Bratří a utrakvistů. Trval na vlastním návrhu a řádu perikop během církevního roku a svou sbírku kázání se chystal vydat bez povolení Bratří.¹⁹² Jan Blahoslav, pro kterého Augusta neměl pochopení již od Blahoslavovy redakce Augustových písniček do *Šamotulského kancionálu*, se postavil na odpor. Biskup Augusta narážel na jednomyslnost, prokazovanou Janem Blahoslavem ve všech otázkách sporu Seniorů s Augustou, a naprostou nekompromisnost, s níž Blahoslav prosazoval zájmy Jednoty před zájmy Augusty. Jednotlivé spory mezi oběma muži se bohužel v této situaci nahromadily na sebe.¹⁹³

Svou snahu vrátit Jednotu do starých kolejí „sprostnosti“ a izolovanosti od vzdělání spojil Jan Augusta s výrokem Bratra Lukáše Pražského, že „nenapsal nic, co by nebyl našel

¹⁹⁰ Obsah a složení z citací JAN BLAHOSLAV. *Vady kazatelův a Filipika proti nepřítelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské*. S předmluvou upravil František A. Slavík. Praha: Fr.A.Urbánek, 1905. s. 21-97.

¹⁹¹ ČAPKOVÁ, Dagmar. *Pojetí vzdělání v díle Jana Blahoslava*. In: *JAN BLAHOSLAV – předchůdce J.A.Komenského 1571-1971*: Sborník studií k čtyřstému výročí úmrtí Jana Blahoslava. Svatoslav Bimka, Pavel Floss (ed.). Uherský Brod: Muzeum J.A.Komenského, 1972. s. 107.

¹⁹² MALÍNSKÝ, František. *Život Jana Blahoslava*. Jubilejní vzpomínka. Praha: Spolek Komenského, 1923. s. 51-53.

¹⁹³ Srovnej ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské theologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 208-211.

v Jednotě.¹⁹⁴ Slovy vytrženými z kontextu Lukášova dopisu postavil autoritu Bratra Lukáše proti všem snahám Jana Blahoslava po vytríbeném slově a uměleckému vkusu, po vzdělání kněží a lidu Jednoty, neutichající práci na poli diplomacie a vyzdvižení svérázu Jednoty. Jakoby se znovu ozval boj *malé a velké stránky* Jednoty, odpůrců a přívrženců humanistického a vyššího vzdělání v Jednotě bratrské.

Rozhorlení Jana Blahoslava jej „ponouklo k prudkému vylití srdce svého.“¹⁹⁵ Jedním dechem sepsal roku 1567 své *Poznamenání soudu mého o těch slovech Bratra Lukáše, že nic nepsal, čehož by v Jednotě nevezal*, známé pod obecným názvem *Filipika proti misomusům*. Znovu za pomoci spisu Vavřince Krasonického *O učených* prokázal nesprávnost argumentace, připomenul dějinný význam Lukáše Pražského a „učených“ Jednoty v rozšíření výchovy a vzdělání v Jednotě, a dále varoval před zhoubným sebevědomím nedovzdělanců, „aby lidé vysokomyslní, zhloupa hrdí, o sobě mnoho víc, než náleží, smyslící...nepokojní, neústupní...aby Jednotu nezavedli a nějaké hrozné pokuty Boží neuvedli.“¹⁹⁶ „Služební prostředky“, včetně výmluvnosti a vědních humanistických disciplin, Jan Blahoslav ocenil jako Boží dary k obecnému dobru, pokroku a prospěchu, nemyslitelného bez usilovné práce.¹⁹⁷ Proto pádným přirovnáním ukázal na pošetilost těch, kdo vědami, „uměním a učením,...od Boha danými a zřízenými“ pohrdají a od nich ostatní odrazují.¹⁹⁸

Filipika proti misomusům se zapsala do dějin jako mistrná obrana vzdělání, kterou se Jan Blahoslav vypořádal se svými odpůrci a nepřáteli kulturních hodnot Jednoty bratrské. Spor zásadní povahy o vyšší a humanistické vzdělání v Jednotě byl Janem Blahoslavem vyřešen za pomoci harmonie mezi zbožností a „uměním“, neb „všecky věci stvořeny byly velmi dobré, tedy i umění.“¹⁹⁹ Přesvědčen, že „správně užitě vzdělání pomáhá člověku

¹⁹⁴ Citace z *Listu Bratra Lukáše k mistru Havlovi do Ouště psaný léta 1502*. In: MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Kapitola č. 28. *Blahoslavova filipika proti misomusům*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 150.

¹⁹⁵ Op.citát z MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Kapitola č. 28. *Blahoslavova filipika proti misomusům*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 148.

¹⁹⁶ JAN BLAHOSLAV. *Vady kazatelův a Filipika proti nepřátelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské*. S předmlouvou upravil František A. Slavík. Praha: Fr.A.Urbánek, 1905. s. 109.

¹⁹⁷ URBÁNEK, Rudolf. *K Blahoslavově „Filipice proti misomusům.“* In: *SBORNÍK BLAHOSLAVŮV 1523-1923 k čtyřstému výročí jeho narozenin*. Přerov: Obzor, 1923. s. 182.

¹⁹⁸ JAN BLAHOSLAV. *Vady kazatelův a Filipika proti nepřátelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské*. S předmlouvou upravil František A. Slavík. Praha: Fr.A.Urbánek, 1905. s. 107-108.

¹⁹⁹ JAN BLAHOSLAV. *Vady kazatelův a Filipika proti nepřátelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské*. S předmlouvou upravil František A. Slavík. Praha: Fr.A.Urbánek, 1905. s. 108.

v životě právě tak, jako je nevzdělanost brzdou a překážkou všeho pokroku,“ prosvěttil Jan Blahoslav svůj spis „nadšenou chválou vědy a vzdělanosti...práce a vytrvalosti.“²⁰⁰

Závěrem kapitoly o Janu Blahoslavovi a jeho konkrétním a duchovním přínosu lze říct, že osvojené humanistické metody (hledání pravdy, návrat k pramenům, systematické utřídění látky, jasný a srozumitelný výklad) aplikoval Jan Blahoslav do všech oblastí svého působení ve službách Jednoty – historie, hudby, jazykovědy, vydavatelské, literární a překladatelské činnosti. Zanícenou láskou k rodnému jazyku a svým překladem *Nového zákona* (1564, 1568), jenž se později stal součástí *Bible Kralické* (1579,1593,1613), posloužil na kulturním poli českému národu jako takovému.²⁰¹ S neutichající zbožností a nezměrnou pílí vybudoval nejen Ivančický sbor a věhlasnou tiskárnu, ale zřídil první bratrskou kněžskou školu vyšší a zasloužil se o celkový rozvoj bratrského školství. Byl si vědom toho, že nástup vyšší vzdělanosti není jednorázovou záležitostí, ale dlouhodobou a trpělivou prací.²⁰² Svou památnou *Filipikou proti nepřátelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské* (1567)²⁰³ Jan Blahoslav svedl vítězný boj s odpůrci vyššího vzdělání neboli „misomusy“ v čele s Janem Augustou. Po celý svůj život byl „pochodní zažženou,“²⁰⁴ „výrazným a průbojným nositelem humanistického ducha a rozhodným propagátorem vzdělanosti“²⁰⁵ v Jednotě.

Do *Knihy úmrtí* bylo rukou Bratra Vavřince Orlíka zaznamenáno: „Téhož léta 71. v sobotu 24. dne měsíce listopadu na poli k 23. hodině umřel B. Jan Blahoslav v Krumlově, z předních čtyř písař Jednoty, Otec a vozataj lidu Páně v Jednotě, muž veliký a znamenitý, velice pobožný, pracovitý od mladosti, ke všem velice přívětivý, jehož pověst široce mezi jinými národy roznesena vznikla. Veliký a drahý klínot Jednoty...“²⁰⁶

²⁰⁰ Složené citace MOLNÁR, Amedeo. *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Kapitola č. 28. *Blahoslavova filipika proti misomusům*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 149.

²⁰¹ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské theologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. s. 232-234.

²⁰² KOPECKÝ, Milan. *K traktátu O učených V.Krasonického : památce akademika Rudolfa Urbánka*. ZKT 14, 1987. s. 4.

²⁰³ JAN BLAHOSLAV. *Vady kazatelův a Filipika proti nepřátelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské*. Upravil a úvod napsal SLAVÍK, František August. Praha: Fr. A.Urbánek, 1905. s.11-13.

²⁰⁴ „Pochodní zažženou nazvali Bratří Jana Blahoslava, když k velikému jejich zármutku zemřel.“ Citace z předmluvy na vnitřní obálce VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red.J.B.Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949.

²⁰⁵ ČERVENKA, Jaromír. *Basilejský humanismus a Jan Blahoslav*. In: *JAN BLAHOSLAV – předchůdce J.A.Komenského 1571-1971: Sborník studií k čtyřstému výročí úmrtí Jana Blahoslava*. Svatoslav Bimka, Pavel Floss (ed.). Uherský Brod: Muzeum J.A.Komenského, 1972. s. 59.

²⁰⁶ VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red.J.B.Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 34. Jan Blahoslav zemřel pod tíhou nemoci při vizitační cestě do Moravského Krumlova dne 24. listopadu 1571 ve věku nedožitých padesáti let a dle předpokladu historiků byl následně pohřben v Ivančicích.

Závěr

Ernst Denis při charakteristice duchovního a kulturního přínosu Jana Blahoslava v Jednotě bratrské řekl o Blahoslavovi následující: „... jeden z duchů nejosvícenějších a z duší nejšlechternějších, jaké zrodila země česká v 16. století.“²⁰⁷ Země česká, jenž byla domovem Bratří a Sester, kteří věřili, že Jednota vznikla z Boží vůle, že český národ byl vyvolen, aby v něm před jinými národy bylo obnoveno a znovu na svícen postaveno čisté evangelium.²⁰⁸ Pro naplnění tak výlučného poslání bylo zapotřebí víry a především vůle Jednoty bratrské být svorným, pospolitým a stále zdokonalujícím prostředím: „Skrze Pána Krista Ježíše s Bohem v Duchu svatém v té pravdě abychom sobě pomocni byli ... aby jeden druhému pilnost měl k vzdělání a ku polepšení býti.“²⁰⁹ Směr Jednoty k vyšší vzdělanosti byl tímto určen ze samého počátku.

Viděli jsme, jak se od domácího vyučování přes bratrské školy, vyšší učení kněžské a laické, v ruce s bratrským katechizmem a humanistickými vědami, Jednota postupně dostala k učené vzdělanosti neboli univerzitnímu vzdělání. Jak těžila z investovaného úsilí předchozích generací do výchovy svých členů, z vyhraných bojů za vyšší a humanistické vzdělávání v Jednotě. Současně jsme sledovali, jak každá nová generace Bratří dbala na úkol ctít a udržovat to podstatné a smysluplné, co Jednota měla. Postupně měnila to, co přežilo a ztratilo na síle, i když to bylo bolestivé a nepříjemné. Nahrazovala novým, rozšiřovala a obohacovala. Odhalila hodnotu své tradice tím, že na jejích základech stavěla novou budovu dle požadavků především vnitřního života umožňujícího vnitřní i vnější rozvoj. Z uzavřeného společenství Bratří a Sester vyrostla v ukázněnou, duchovně vyžralou a vzdělanou Jednotu. Humanistickým působením pak nabyla na sebevědomí, přičemž si držela víru ve vlastní schopnosti a aktivní lidské působení. Tím zvýraznila osobní svéráz a vždy zachovávala důvěru v Boží vůli a záměr.

²⁰⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav. *Vývoj a význam Jednoty na poli kulturním*. In: *JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení*. Kolegium autorů. Praha: ústřední církevní nakladatelství, 1956. s. 210.

²⁰⁸ VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red. J.B. Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 16.

²⁰⁹ *Spis Svolení na horách Rychnovských, 1464* v publikaci MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1956. s. 49.

V šíření vzdělanosti, ve kterém zpočátku „neučení“ viděli nebezpečí, se Jednota stala pokladnicí a strážcem českého jazyka a kultury vůbec. Postavila do popředí mnohem více než jen Blahoslavův vytříbený překlad Nového zákona a celou Bibli kralickou. Touto pochodní zažehla plamen vzdělanosti a kultivovanosti celého českého národa.

Použitá literatura

Prameny:

BIDLO, Jaroslav (ed.). *Akty Jednoty bratrské sv. I.* Brno, 1915

BIDLO, Jaroslav (ed.). *Akty Jednoty bratrské sv. II.* Brno, 1923

GINDELY, Antonín (ed.) *Dekrety Jednoty bratrské.* Praha, 1865

GINDELY, Antonín (ed.) *Quellen zur Geschichte der Böhmischen Brüder.* Fontes rerum austriacarum, Vídeň, 1863

Sborníky:

ČESKOSLOVENSKÁ CÍRKEV A JEDNOTA BRATRSKÁ. Sborník prací k 500. výročí staré Jednoty bratrské. Uspořádal Miloslav Kaňák. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967. 250 s.

JAN BLAHOSLAV – předchůdce J.A.Komenského 1571-1971: Sborník studií k čtyřstému výročí úmrtí Jana Blahoslava. Svatoslav Bimka, Pavel Floss (ed.). Uherský Brod: Muzeum J.A.Komenského, 1972. 205 s.

JEDNOTA BRATRSKÁ 1457-1957: Sborník k pětistému výročí založení. Kolegium autorů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1956. 304 s.

SBORNÍK BLAHOSLAVŮV 1523-1923 k čtyřstému výročí jeho narozenin. Přerov: Obzor, 1923. 216 s.

SBORNÍK SLAVNOSTI k 500. výročí narození Jana Augusty, biskupa Jednoty bratrské. Litomyšl, 2000. 44 s.

STLOUKAL, Karel. *Česká otázka v době předbělohorské. Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna.* Sborník osmi stati, uspořádal Jaroslav Prokeš. Praha, 1934. 206 s.

UNITAS FRATRUM 1457-2007. Jednota bratrská jako kulturní a duchovní fenomén. Uspořádal Martin Wernisch. Jihlava: Mlýn pro UK v Praze, 2009. 214 s. ISBN 978-80-86498-34-8

VÝZNAMNÉ POSTAVY STARÉ JEDNOTY BRATRSKÉ A JEJÍCH DÍLO. Sborník k 500. výročí vzniku Jednoty bratrské. Připravil ThDr. a PhDr. Miloslav Kaňák se spolupracovníky. Praha, 1957. 230 s.

ZÁSADY JEDNOTY ČESKÝCH BRATŘÍ. Sborník prací Ferdinanda Hrejsy, Františka Bednáře, Josefa Lukla Hromádky. Praha: Synodní rada českobratrské církve evangelické, 1939. 163 s.

Odborná literatura:

BEŇOVSKÝ, F. Ř. neboli ŘÍHA, František. *Jan Blahoslav.* Opava: Nový život, 1923. 42 s.

BÍLEK, Jakub. *Jan Augusta v letech samoty: 1548-1564.* Praha: Laichter, 1942. 239 s.

ČEJKA, Jiří a kolektiv autorů. *Ivančice: Dějiny města.* 1. vydání. Ivančice: Město Ivančice, 2002. 671 s. ISBN: 80-238-9441-2

ČORNEJ, Petr a kol. *Dějiny zemí Koruny české I.* 1. vydání. Praha: PASEKA, 1992. 302 s. ISBN 80-85192-29-2.

FORST, Vladimír, a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce 3/I: M–O;* Red. J. Opelík. Praha: Academia, 2000, s. 685–686 (Optát, heslo Jaroslava Kolára) ISBN 97-88020-00-7087

HALAMA, Jindřich. *Sociální učení Českých bratří 1464-1618.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. 300 s. ISBN 80-7325-010-1.

HAVELKA, Emanuel. *Blahoslav předchůdcem Komenského.* Praha, 1924. 83 s.

HREJSA, Ferdinand. *Česká reformace.* Praha: Josef R. Vilímek, 1914. 104 s.

HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu.* Díl V. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948. 430 s.

HROMADKA, Josef Lukl. *Smysl Bratrské reformace.* Praha: ústřední církevní nakladatelství, 1954. 28 s.

CHVAL, Karel August. *Jan Blahoslav: k 400. výročí jeho narozenin.* Přerov: Husita, 1923. Edice Z Bible a života, čís. 2. 23 s.

JAN BLAHOSLAV. *Spis o zraku: jak člověk zrakem, to jest, viděním a hleděním, sobě nebo jiným škoditi může*. Doslov Chudoba, František. Praha: Reichl, 1928. 199 s.

JAN BLAHOSLAV. *Vady kazatelův a Filipika proti nepřátelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské*. S předmluvou upravil František A. Slavík. Praha: Fr. A. Urbánek, 1905 (na obálce 1906). 111 s.

JANÁČEK, Josef. *Jan Blahoslav*. Praha: Svobodné slovo, 1966. 189 s.

JEDNOTA BRATRSKÁ. *Unitas fratrum*. Úzká rada Jednoty bratrské. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989. 69 s.

JEDNOTA BRATRSKÁ *v obrazech*. Uspořádal Radim Kalfus. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1957. 199 s.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 1*. Praha: ZVON, 1991. 332 s. ISBN 80-7113-004-4

KOPECKÝ, Milan. *Český humanismus*. Praha: Melantrich, 1998. 275 s. ISBN N/A

KOPECKÝ, Milan. *K traktátu O učených V.Krasonickéh : památce akademika Rudolfa Urbánka*. ZKT 14, 1987. s. 1-5

LE GOFF, Jacques: *Intelektuálové ve středověku*. Kapitola 3. *Od univerzitního vzdělance k humanistovi*. [dosl. naps. Michal Svatoš] ; [z fr. orig. přel. Lud'a Klusáková], [Otomar L. Krejča]. - Vyd. 1. – Praha: Karolinum, 1999. 183 s. - Original.: Les intellectuels au Moyen Âge. ISBN 80-7184-256-7

LUTHER, M. *Vom Anbeten des Sakraments des heiligen Leichnams Christi*, in *Luthers Werke*. 1. vyd. Bd. 11. Weimar, 1900. s. 417 – 456.

MALÍNSKÝ, František. *Život Jana Blahoslava*. Jubilejní vzpomínka. Praha: Spolek Komenského, 1923. 66 s.

MOLNÁR, Amedeo. *BRATR LUKÁŠ bohoslovec Jednoty*. Praha: Husová československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948. 147 s.

MOLNÁR, Amedeo. *Boleslavští bratři*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1952. 291 s.

- MOLNÁR, Amedeo. *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Předmluva Otokar Chlup. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. 309 s.
- MÜLLER, Josef Theodor. *Dějiny Jednoty Bratrské I*. Přeložil F. M. Bartoš. Praha: Nákladem Jednoty Bratrské, 1923. xvi, 368 s.
- NOVÁK, Arne. *Stručné dějiny literatury české*. Olomouc: R. Promberger, 1946. 818 s.
- ODLOŽILÍK, Otokar. *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*. Philadelphia, 1964. 137 s.
- OSOBNOSTI MORAVSKÝCH DĚJIN I*. (ed.) Red. Prof. PhDr. Jiří Malíř, CSc. Brno: Matice moravská, 2006. 518 s. ISBN: 80-86488-38-1
- ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. [s kapitolou o bratrské teologii od Amedea Molnára]. 1. vydání. Praha: Kalich, 1957. 518 s.
- SMOLÍK, Josef. *Bratr Jan Augusta*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1984. 132 s.
- ZOUBEK, František Jan. *Vychování a vyučování v Jednotě bratrské*. Praha: Nákladem spolku Besedy učitelské, 1883. 23 s.
- URBÁNEK, Rudolf. *Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy*. Brno: Filosofická fakulta, 1923. 56 s.
- VÁŠA, Čeněk. *Stručné vypravování z dějin Jednoty bratrské*. Nákladem Čenka Váši v Krábčicích, 1894. 204 s.
- VÁŠA, Pavel. *Jan Blahoslav. Pochodně zažžená*. Red. J. B. Čápek, uspořádal Pavel Váša. Praha: Jan Laichter, 1949. 378 s.
- WINTER, Zikmund. *Děje vysokých škol pražských*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1897. 230 s.
- WINTER, Zikmund. *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1901. 821 s.

Encyklopedie a slovníky

BERKA, Karel, et al. *Filozofický slovník A-N*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1985. 457 s. ISBN 25-012-85.

The Oxford Encyclopedia of the Reformation. Edited by Hans J. Hillebrand. Publisher: Oxford University Press, 1996. Over 2,000 pages. Volume: 1–4. Print ISBN-13: 978-0195064933. Current Online Version, 2012

Elektronické zdroje a databáze

ČEJKA, Jiří. *Ivančice. Dějiny města*. Ivančice, 2002 na oficiálních internetových stránkách města Ivančice [online]. Dostupné z WWW: <http://www.ivancice.cz/skolstvi2.php>.

Filozofická fakulta Masarykové Univerzity [online]. Heslo *humanismus*. Dostupné z WWW: <http://www.phil.muni.cz/fil/renesance/humanismus.html>

Katedra církevních dějin UK ETF: soupis pramenů a literatury k určitým tematickým okruhům [online]. Praha: UK ETF, verze druhá, XI. 2002. Dostupné z WWW: <<http://www.etf.cuni.cz/kat-cd/biblgr-jb-just.htm>>

Libri: elektronická databáze [online]. Praha: Libri, nakladatelství původní české encyklopedické literatury, 2000. Dostupné z WWW: < <http://www.libri.cz/databaze.php>>

Nové Bratrské Listy 1/2007. 9. ročník (2007). Vydává OCHRANOVSKÝ SBOR při ČCE [online]. Dostupné z WWW: http://www.jednotabratska.cz/dokumenty/nbl_0107.pdf

Nové Bratrské Listy 2/2007. 9. ročník (2007). Vydává OCHRANOVSKÝ SBOR při ČCE [online]. Dostupné z WWW: http://www.jednotabratska.cz/dokumenty/nbl_0207.pdf

VEČERKA, Radoslav. *Biografickobibliografické medailonky českých lingvistů: bohemistů a slavistů*. Brno, 2008. *Linguistica online* ISSN 1801-5336 electronic journal of the Department of Linguistics and Baltic Languages at Masaryk University, Czech Republic [online]. Dostupné z WWW: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/vecerka/vec-medailonky2.pdf> nebo <http://www.phil.muni.cz/linguistica/> rovněž prostřednictvím Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR,v.v.i. <http://www.ujc.cas.cz>

Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, 2001. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org>

Summary

Unity of the Brethren and Jan Blahoslav. Humanistic education serving the concord

Irina Chvátalová

This work focuses on the process of gradual implementation of higher and humanistic education and its merits in the Unity of the Brethren which in the 16th century concentrated itself in the character and activity of the Brethren bishop Jan Blahoslav. By charting the historical connections and key disputations about education in the given period that reaches from the origin of the Unity of the Brethren to the death of Jan Blahoslav this work describes the Unity of the Brethren. With the help of humanism as a reformation tool the Unity transformed itself during the 16th century gradually from a closed community with sectarian elements into an influential national power. It also documents the process in which raising the level of education in the Unity was established despite inner disagreements concerning the necessity of keeping discipline, structure and strict codes and customs. Jan Blahoslav had a key role in this process as he enforced the importance of humanistic and higher education in the Unity, and thus expanded the role of the Brethren education from educating only individuals from within the Unity all the way to general creative and cultural contribution of the Unity. He contributed to the development of the Brethren education with the principles of humanistic education which he saw as a fundamental element for the development of the society. In his own way he interconnected the Brethren piousness with the spirit of humanism and the faith in God with faith in the powers of man.